

B U L E T I N

I I N S T I T U T I T
T E S T U D I M E V E

T I R A N Ë

B O T I M I I N S T I T U T I T S H K O D E R T E S T U D I M E V E

Redaktor përgjegjës Prof. MARK NDOJA

BIBLIOTEKA PUBLIKE
"MARIN BARLETI"
S H K O D E R

ME RASTIN E SË PARËS ASAMBLE TË PERGJITHESHME T' INSTITUTIT TE STUDIMEVE

Studimet në Shqipërinë e Re fillojnë sot një punë të re mbi baza ideologjike të reja.

Këtë rrugë të re në Vëndin tonë e hapi lufta nacional-lirimitare, na e mësoi revolucioni popullor, dhe na e dekon vetë shkenca, e cila nuk mund të ndjekë rrugë tjetër po s'desh të bëhet antihistorike, antinjerëzore, shërbëtore e ulët dhe armë e poshtër në duart e klikave reaksionare që shtypin dhe çfrytëzojnë masat popullore.

Këtë rrugë të re ua dektoi kuartë studiozëve tonë Këshilli Ministror i Republikës Popullore të Shqipërisë kur më 28 janar 1947 vendosi që Instituti i Studimeve të bëhej Ent autonom, dhe njëkohësisht caktoi strukturën organike t'Institutit dhe emëroi të parët anëtarë t' Asamblesë së përgjithëshme të tij.

Mbas këtij vendimi me rëndësi, prej 28 janarit e deri më 28 prill 1947, sekojonet e Institutit elaboruan planet e tyre për vitin 1947, dhe studjuan përspektivat e planeve t' arlhme me afate më të gjata.

E para Asamble e përgjithëshme e Institutit të Studimeve u mbledh më 28 prill dhe punimet e saj i mbaroi më 30 prill.

Në këto tri dit pune Asambleja e Institutit i vu gurin themeltar punës së re shkencore në Vëndin tonë. Kjo do të mbetet si datë dhe faktor me rëndësi për historinë e punës shkencore në Shqipërinë e Re, n' atë Shqipëri ku revolucioni popullor përmbysi dhe po pastron çdo gjë të vjetër në sistemin ekonomik, n' institucionet politike e sociale. Është e natyrëshme dhe e nevojshme, konsekuente dhe e domosdoshme që ky revolucion të reflektohet me gjithë fuqinë e tij të një procesi dyfish — shkatëronjës e krijonjës, — edhe në fushën e kulturës. Një gjë e tillë ka filluar përnjëherësh me revolucionin popullor, po sot, në kushte të reja ekonomike e politike, kur ekonominë e pushtetin politik i ka në dorë të tërë populli, kur puna e ndërtimit dhe e rindërtimit po bëhet me vrull dhe entuzjazzëm në katër anët e Shqipërisë, kjo gjë sot duhet të marrë fizjonominë e saj të kuartë: fizjonominë e një lufte të pa prerë, të një lufte të ashpër e pa remisjon kundër mbeturinave të

kulturës së vjetër që kanë tepëruar e na siellen vërdallë nëpër këmbë, që përpiqen të grumbullohen në grupe e të bëjnë front, që s' pushojnë të na nxjerin pengesa kudo në punën tonë revolucionare për një kulturë të re, që është kusht i domosdoshëm për jetën e re dhe shkuarjen përpara të revolucionit.

Kështu e pa dhe e shtroi Asambleja e përgjithëshme e Institutit problemin e shkencës n'anën e tij esencjale, n'anën ideologjike.

Një anë tjetër me shumë rëndësi është puna me plan. Puna me plan është karakteristike ndër vëndet ku njerëzit e kanë përmbysur sistemin kapitalist me gjithë anarkinë e tij në prodhim. Vetëm në të tilla vënde njerëzit munt të hartojnë plane reale, të precizuara në bazë të konditave e të nevojave të popullit, vetëm në të tilla vënde njerëzit mund t'i drejtojnë vetë proceset e prodhimit, vetëm në të tilla vënde njerëzit e bëjnë historinë me duart e tyre.

Planet e hartuara dhe perspektivat që ka për t' arthmen Instituti i ka mbështetur mbi baza të shëndosha: i ka mbështetur mbi bazat teorike-ideologjike që na i dha vetë lufta e lavdishme nacional-çlirimtare, mbi bazat teorike-ideologjike ku mbështetet fitorja e madhe e revolucionit tonë popullor, mbi Marksizëm-Leninizmin. Mbi këto baza po e fillon sot Instituti punën e tij shkencore, koshjent për pengesat e mëdha që do të ndeshë, koshjent se pa luftë të ashpër, siç na mëson Marksizëm-Leninizmi, asnjë kala nuk i mirret armikut dhe asgjë e re s' mund të krijohet. Po nga ana tjetër Instituti e fillon sot punën e tij i sigurt se kështu do t'i bëjë një shërbim të madh kauzës së popullit, i sigurt se me luftë do t'i mposhti të gjitha pengesat, sepse ay punon për popullin dhe prandaj do të ketë më vakte të gjithë forcën e pandatëskme e krijonëse të masave revolucionare.

Krahas me këtë vijë ideologjike të bërë forcë materiale në masat punonjëse të Shtetit tonë popullor, krahas me këto plane të precizuara në bazë të konditave e të nevojave tona, Instituti i Studimeve po fillon sot të botojë edhe «Buletinin» e tij, në faqet e të cilit do të pasqyrohen përpjekjet, realizimet e perspektivat tona në fushën e shkencës. Mbi këto baza të punojnë, të krijojnë, të lëtojnë njerëzit tonë të shkencës: vetëm kështu ata do të mund të zotërojnë shkencën dhe ta vënë këtë në shërbim të popullit të tyre, në shërbim të njerëzimit.

KËSHILLI MINISTERIAL

V E N D I M

Nr. 16 me 28-I-1947

Këshilli Ministerial i mbledhur më datën 28-I-1947 nënë Kryesinë e z. Kryeministër Gjeneral-Kolonel Enver Hoxha, duke çmuar nevojën e një Instituti Studimesh në vendin t'onë, i cili me veprimtarinë e tij, të frymëzuar nga reformat e mëdha ekonomike dhe shoqënore të Pushtetit t'onë, do të kontribuonte shumë në studimin dhe zgjidhjen e problemeve aktuale që lidhen ngusht me zhvillimin ekonomik shoqëror dhe kultural të popullit t'onë,

V e n d o s i :

1) Riorganizimin e Institutit të Studimeve në një ent autonom të lidhur drejt-përsë-drejt me Këshillin Ministror;

2) Aprovimin e Rregullores së Përkohëshme të këtij Instituti;

3) Emërimin e Dr. Monol Konomit si të deleguar të Këshillit Ministerial, me funksionet e Kryetarit;

4) Aprovimin e antarëve t'Asamblesë së Përgjithëshme të Institutit të studimeve, sipas listës bashkëngjitur me Presidiumin që vijon :

Dr. Monol Konomi, i deleguar i Këshillit Ministerial ngarkuar me funksionet e Kryetarit të Institutit.—

Prof. Mark Ndoja Sekretar i Institutit.—

Prof. Aleksandër Xhuvani Shef i Seksionit të Gjuhës e Letërsisë.—

Prof. Sotir Angjeli " " " " Shkencave Natyrore e Biologjike.—

Prof. Aleks Buda " " " " Historisë, Sociologjisë dhe Shkencave Ekonomike.—

KRYEMINISTRI:

Gjeneral-Kolonel Enver Hoxha d. v.

ANTARET E ASAMBLESE SE PERGJITHESHME TE INSTITUTIT TE STUDIMEVE

1) Manol Kanomi	13) Aleks Buda
2) Sefulla Malëshova	14) Andrea Xega
3) Spiro Koleka	15) Gjovalin Gjadri
4) Gaço Tashko	16) Kostaq Cipo
5) Andrea Nathanaili	17) Sotir Kuneshka
6) Koço Theodosi	18) Fejzi Hoxha
7) Aleksander Xhuvani	19) Federik Shiroka
8) Naum Stralla	20) Gjergj Canco
9) Mark Ndoja	21) Petraq Pepo
10) Shefqet Musaraj	22) Petro Fundo
11) Dhimitër Shuteriqi	23) Eqrem Çabej
12) Sotir Angjeli	

KRYESIJA E ASAMBLESE:

I deleguar i Këshillit Ministror Dr. Manol Kanomi
 Sekretar Mark Ndoja
 Shef i Sek. të Gjuhës e Letërsisë Aleksander Xhuvani
 " " " Shkencave Natyrore e Biologjike Sotir
 Angjeli
 " " " Historisë, Sociologjisë dhe Ekonomisë
 Aleks Buda.

RREGULLORE E PERKOHESHME PER INSTITUTIN E STUDIMEVE

1) Instituti i Studimeve asht një qendër studimesh e realizimesh në lamën e shkencave dhe t' arteve.

2) Ky Institut asht autonom.

3) Antarët e këtij Instituti duhet të jenë njerëz të dalluem të vendit t' onë në lamën e shkencave dhe t' arteve, njerëz që janë gadi me i vu me gjithë shpirt në shërbim t' atdheut dhe të popullit aftësitë e tyre.

4) Ky Institut merret me probleme shkencore të lidhura me zhvillimin ekonomik, shoqënor e kultural të vendit t' onë.

5) Për t' i arrijtë këtij qëllimi Instituti i Studimeve:

a) Merret me probleme aktuale të vëndit t' onë;

b) përpiket me e shtri aktivitetin e tij në të gjitha degët e shkencave;

c) Studjon pasunitë naturale dhe fuqitë prodhuese të vendit, dhe parashtrohet projekte për çfrytëzimin e tyre;

d) Ndhmon për naltësimin dhe kualifikimin e njerëzve që mirren me shkencë;

e) Ndhmon të gjitha organet e nalta shtetnore për t' organizue studime të ndryshme.

6) Instituti i Studimeve pëbahet nga antarë efektivë që mbajnë titullin «antarë të Institutit të Studimeve» dhe atyne bashkëpunëtorëve që punojnë në Institut ose jashtë tij, dhe që ndihmojnë në punët e përgjithëshme të Institutit.

7) Organi ma i naltë i Institutit të Studimeve asht Asamblea e Përgjithëshme, që përbahet prej antarëve efektivë.

8) Asamblea cakton vijat e përgjithëshme të punës dhe të studimeve që duhet të bajë Instituti, ndëgjon raportet e sekcioneve të Institutit dhe të antarëve të ndryshëm të tij, gjykon dhe vendos mbi problemet dhe projektet e ndryshme që janë paraqitë, vendos pikat themelore me karakter organizativ dhe zgjedh antarë të tij për Institutin.

9) Presidiumi i Asamblesë përbahet nga: Kryetari ose i deleguari i Këshillit Ministror, Sekretari dhe Shefati e tri Sekcioneve të mëdha të Institutit, që janë:

- a) gjuhësi e literaturë,
- b) shkenca të natyrës,
- c) histori, sociologji dhe ekonomi.

Presidiumi me ndihmën e bashkëpunëtorëve, të personelit teknik të brëndëshëm dhe të antarëve efektivë të Institutit realizon vendimet e Asamblesë së Përgjithëshme. Për punën e kryeme, Presidiumi raporton përpara Asamblesë së Përgjithëshme.

10) Antarët e Institutit emënohen dhe hiqen me propozimin e Asamblesë së Përgjithëshme dhe me aprovimin e Këshillit Ministror.

11) Plani i Institutit, që vendoset nga Asambleja e përgjithëshme dubet të aprovohet nga Këshilli Ministror.

12) Buxheti i këtij Instituti hartohet dhe aprovohet simbas dispozitave shtetnore, ashtu siç veprohet për çdo dikaster ose ent shtetnor.

... Situata ka njëjerrë sot përpara Shtetit problemin e arsimit dhe të kulturës si një problem me shumë rëndësi për përparimin e vendit tonë dhe për rindërtimin e Shqipërisë së Re. Ky problem bëhet akoma më i math, kur kemi parasysh prapambetjen kulturele-arsimore që trashëgojmë nga e kaluara dhe detyrat e mëdha dhe të zorshme që na vihen përpara sot për forcimin e shtetit. Unë besoj se të gjithë e kuptojmë që nuk është një çështje e thjeshtë arsimore ose administrative, po këtu kemi përpara një problem të math politik, që ka lidhje me t' arthmen t' onë si komb dhe si shtet.

Enver

Kryetar' i Asamblesë, Dr. Manol Konomi, duke mbajtur
fjalimin inaugural.

BIBLIOTEKA PUBLIKE
"MARIN BARLETI"
SHKODER

BIBLIOTEKA PUBLIKE
"MARIN BARLETI"
S H K O D E R

FJALA INAUGURALE E Dr. MANOL KONOMIT, KRYETAR I
INSTITUTIT TË STUDIMEVE, MBAJTUR N' ASAMBLENË
E PËRGJITHËSHME T' INSTITUTIT, MË 28-IV-1947

«Shkolla jonë dhe kultura përgjithësisht duhet të zhvillohen në baza shkencore dhe të spastrohen nga të gjitha ideologjitë reaksionare që gjenden në kundërshtim flagrant me principet e mëdha që dualën nga lëvizja Nac. Çlirimtare».

GJEN. KOL. ENVER HOXHA

Në vendin tonë janë krijuar të gjitha konditat për zhvillimin e lirë të shkencës dhe të kulturës.

Dhe këto kondita lindën bashkë me fitoren e kryengritjes së popullit.

S'ka dyshim se në këtë fushë do të ndeshemi në shumë vështirësira. Pengesa ka kudo. Por të gjitha këto pengesa duhet të kapërxehen dhe munt të kapërxehen.

Përpara të gjithave, një konditë është e domosdoshme për të shkuar përpara në rrugën e kulturës dhe të përparimit: *të njohin mirë realitetin e ri shoqëror.*

Për se kjo konditë? Ç'farë lidhje të mbrëndëshme dhe të nevojshme ekzistojnë në mes të problemeve të shkencës dhe të kulturës dhe realitetit tonë politik, shoqëror dhe ekonomik?

Punëtorët e mëndjes, të rinj e të vjetër, nuk mund të kryejnë misionin e tyre në rast se vazhdojnë të mbajnë lidhjet e tyre të pashkëputura me botën e vjetër. Ata duhet të dijnë se konditat, sot, *kanë ndryshuar në favorin e tyre. Një botë e re lindi.*

Punëtorët e mëndjes, të vjetër dhe të rinj, nuk do të jenë në gjendje që të zgjidhin problemet q' u vihen përpara në rast se nuk njohin realitetin e ri shoqëror ose qendrojnë larg tij.

Pse vallë shkenca dhe kultura në vendin tonë nuk ka përparuar?

A nuk është fakti që intelektualët nuk kanë përdorur armët e realizmit, pse nuk 'e kanë njohur atë ose nuk kanë dashur ta njohin?

Njerzit e shkencës, artistat, filologët dhe juristët duhet të lënë sferat e idealizmit, ku kanë hyrë të shtyrë nga regjimet reacionare të së kaluarës dhe të zbresin në sferën e realitetit. Ata duhet të kthehen në masat e gjëra të popullit, që me luftën e tij shëmbi godinën e vjetër shoqërore dhe sot po përgatit të arthmen e tij të lumtur.

Njerzit e shkencës, artistët, filologët dhe juristët duhet të njohin ligjët e shoqërisë dhe të zbulojnë fenomenet e saj. Vetëm kështu ata munt të bëhen një faktor me rëndësi në zhvillimin e shoqërisë.

Nuk është e nevojëshme që të bëjmë edhe njëherë akoma krahasimin midis shoqërisë së vjetër që perëndoi dhe shoqërisë së re që ngrihet? Nuk do t' ishte e dobishme që të shohim s' afërmi rolin që ka lojtur intelektual i dje dhe misionin që ay ka sot në një regjim popullor? Besoj se po. Kjo do të ndihmonte shumë. Do të na ndihmojë që të gjykojmë edhe njëherë akoma mi të shkuarën, do të na ndihmojë në përcaktimin e vijës sonë të re në punë.

Shtypja dhe çfrytëzimi ishin ligjët e shoqërisë së djeshme. Besoj që të mos ketë njeri, midis nesh, që të mohojë këtë. Në rast se dikush nuk e ka parë këtë dje — dhe kjo për shumë arsye — sot munt ta kuptojë më lehtë. Shtypej dhe çfytëzohej populli në favor të një pakice sundonjëse.

Cilat ishin, dje, pozitat e shkencës dhe të kulturës?

Shkëncat dhe kultura e vërtetë ishin armiq të kësaj botë të vjetëruar. Me zhvillimin e shkencës dhe të kulturës do të viheshin më mirë në dukje kontradiktat e saj. Shkëncat dhe kultura e vërtetë janë armë të forta në duart e masave të gjëra, në duart e masave që ngrihen në shoqëri dhe kanë të arthmen me vehte.

Prandaj dyert e kulturës ishin të mbyllura mirë për popullin punëtor dhe për masat ishtarë. Kultura ishte privilegji dhe monopoli i klitave që sundonin mi popullin. Dhe kur populli në një vend mbahet në errësi, kur populli është skllav, në këtë vend nuk ka kulturë të vërtetë. Në një vend të tillë nuk mund të ketë as shkencë as shkencëtarë.

Problemi i shkencës dhe i kulturës munt të jetë një problem i përgjithëshëm, por ay është në një kohë dhe problem i çdo populli dhe i çdo vëndi veçanërisht.

Një analogji ekziston midis regjimeve antipopullore që kanë sunduar ose vazhdojnë të sundojnë edhe sot. Kjo analogji shtrihet edhe në politikën që ata ndjekin në fushën e kulturës. Ka natyrisht edhe ndryshime midis tyre. Por kjo nuk shkakton një ndarje të madhe. Objektivi i tyre ka qënë i njëjtë; të mbajnë popullin larg kulturës, dhe intelektualin larg popullit. Metodat e tyre vetëm ndrojnë.

Regjimet reacionare të vëndit tonë ndaluan zhvillimin e kulturës. Ata u përpoqën ta ndalin atë në rrugën e saj të zhvillimit. Dhe intelektualët shqiptarë — ose më mirë shumica e tyre — me dije ose jo, me dashje ose pa dashje iu nënështruan kësaj politike. Ata u kufizuan të qendronin në fushën e ideve abstrakte, në fushën e idealizmit, pa patur asnjë lidhje me popullin, pa bërë asnjë përpjekje që të njohin nevojat dhe problemet e tij.

Të ndarë nga bota, larg popullit, kjo ishte drama e intelektualëve shqiptarë. Këtu duhet ta kërkojmë shkakun kryesor të krizës në fushën e kulturës.

Shkencëtari, njeriu i letrave, artisti ose njeriu i ligjës «ka nevojë për popullin si pema për tokën që e ushqen.»

Ja se ç' thotë kompozitori rus Glinka: «Nuk jemi ne që krijojmë, është populli që krijon; ne mundemi vetëm të kujtojmë, të kuptojmë dhe të vëmë në regull.»

Në Shqipërinë e re, me nxjerjen jashtë skenës politike dhe ekonomike të klikave parasitare, muri që pengonte zhvillimin e kulturës dhe të shkencës u rrëzua, hendeu midis popullit dhe intelektualit u zhduk.

Sot punëtori i kulturës është i lirë që të mejtojë për shoqërinë e re dhe të realizojë mejetimet e tij. Ay është i lirë që të njohi aspiratat, nevojat dhe problemet e popullit dhe të kontribuojë në realizimin dhe zgjidhjen e tyre. Ka liri më të madhe se kjo?

Dikush; i shtyrë nga paragjykimet e së kaluarës, që munt të kenë lënë gjurmë të thella në shpirtin tonë, munt të vërejë se kultura kështu do të marrë një ngjyrë politike. Kjo vërejtje është e drejtë, por nuk është e plotë. Kultura.

e vështruar përmes fakteve, nuk ka vetëm një ngjyrë politike, por ka lidhje të ngushtë me të. Nuk u theksua se kultura duhet të ndjekë rrugën e re të realizmit? Si munt të kryej ajo misionin e saj në rast se lë mbënjatë problemet ejetës dhe të shoqërisë? Jashtë këtyre problemeve ka politikë të mundëshme? Cilat, në këtë rast, munt të jenë sferat e saj?

Një pyetje dua të bëj. Kujtoni se kultura, pa përjash-tuar as letërsinë, as artin, ka qenë apolitike edhe kur ajo nuk është marrë me probleme të kohës ose është marrë me çështje abstrakte? Për këtë nuk duhet të kemi as më të voglin dyshim.

Kultura, me qëllim ose pa qëllim, nuk munt të zhvillohet as të qëndrojë jashtë jetës politike të një populli. Ky është një fakt. Dhe neve nuk kemi frikë që ta pranojmë. Vetëm regjimet e shtypjes dhe të çfrytëzimit janë munduar që të shtrëmbërojnë dhe të fshehin të vërtetën. Formula «arti për artin», është një çpikje e regjimeve reacionare. Dhe kjo formulë u ka ndihmuar këtyre regjimeve në punën e tyre.

«Letërsija — thotë Maksim Gorki — është gjithnjë rezultati i një kohe, i një vëndi, i një klase. Një vepër artistike nuk është një fenomen individual, por një fenomen shoqëror. Letërsija kombëtare shpreh momentet e koshiençës së popullit. Çdo periudë ekuilibri ose krize ka gjetur shprehjen e saj në një vepër ose një seri veprash që çfaqin agoninë, nevojat, dëshirat dhe shpresat e masave.»

Cila është vija politike që duhet të ndjekin njerzit e kulturës? Ky është problemi që duhet të zgjidhet do intelektual. Njerzit e shkencës ose të letrave, artist, historiani, ose juristi duhet të radhiten nga ana e popullit, të bashkohen me forcat e masave të gjëra. Qendrimi i tyre në kampin kundërshtar është kundra zhvillimit dhe përparimit të kulturës.

Në këto kondita të reja, në konditat e fitores së plotë të popullit, dijetarët shqiptarë do të fillojnë punën e tyre.

Një gjë të mos harojmë kurrë: Fitorja e kryengritjes popullore është fakti më me rëndësi i kohës së sotme. Forcat përparimtare të popullit tonë u treguan më të fuqishme se forcat e reacionit të mbrëndëshëm të bashkuara

dhe të ndihmuara nga reaksioni i huaj. Dhe në saje të kësaj fitorje, populli shqiptar, me një vrull të math i është përveshur punës për rindërtimin e vëndit të shkatëruar dhe për ngritjen e një jete të ré.

* * *

Shqipëria ka hyrë në një etapë të re zhvillimi politik, shoqëror dhe ekonomik.

Demokracia e re është një demokraci nga më të përparuarat. Fugia në duart e shumicës është karakteristika kryesore e regjimit tonë popullor. Reformat dhe realizimet e arritura brënda një kohe të shkurtër janë pasqyra besnike e demokracisë së tipit të ri. Të gjithë e jetojmë gjendjen e re.

Struktura shtetërore ngrihet mi baza krejt të reja. Asnjë pikë afrimi nuk ka me strukturën e shtetit të vjetër. I gjithë aparati i shtetit drejtohet nga vetë populli. Inisiativa q'i lihet popullit në zgjidhjen e problemeve lokale është e madhe. Kjo nuk është e vetmja veçori e regjimit të sotmë popullor.

Shteti bëhet fuqia ekonomike kryesore e vëndit. Politika ekonomike e shtetit tonë është konsekuente me esencën e një regjimi popullor.

Të gjitha burimet ekonomike të vëndit tonë janë bërë pasuri e përbashkët e popullit. Kjo pasuri nuk është një mjet pasurimi i një personi, i një klike ose i një shteti të huaj.

Një kufizim i math i vihet prirjes grabitqare të inisjativës dhe të interesit privat.

Reforma të mëdha janë bërë në sektorin e ekonomisë. Janë krijuar dhe shumuar kooperativat e shtet-blerjes dhe të konsumit. Janë krijuar dhe tani së fundi shtuar dhe riorganizuar ndërmarrjet ekonomike shtetërore në industri, tregëti, bujqësi, botore e gjetkë.

Po ngrehim një ekonomi moderne dhe të planifikuar. Ligjët e vjetra rrëzohen dhe vëndin e tyre e zënë ligjët e reja.

Jemi në hapin e parë të jetës sonë si shtet i lirë dhe independent.

Reformat ekonomike të sotme çelin rrugën për re-forma të reja.

Në organizimin dhe në funksionimin e aparatit të shtetit, në kryerjen dhe në zbatimin e reformave, gjejmë vështirësira. Kemi mungesë kuadrosh. Kemi mungesë teknikësh dhe specialistësh. Nuk munt të jemi të sigurt në realizimet tona, rendimenti ekonomik i vëndit tonë nuk munt të shtohet në rast se, krahas me zhvillimin politik, shoqëror dhe ekonomik, nuk ecim përpara edhe në fushën e kulturës.

Vëndi ynë ka nevojë për kulturë.

Si shprehet zhvillimi kultural i një populli?

Formimi i kuadrove të reja intelektualësh, zhdukja e analfabetizmit, shtimi i shkollave fillore, zgjerimi i arsimit të mesëm dhe të lartë, përhapja e shkencës dhe e artit, zgjidhja e problemeve kulturele imediate, janë shprehjet e para të një zhvillimi kultural. Këto janë edhe objektivat e para të politikës sonë në fushën e kulturës.

Në përputhje me këtë vijë duhet t'i shtrojnë detyrat e tyre dijetarët e vëndit tonë për kohën e sotme ose për një të arthme t'afërt. E arthmja e largët, në sajë kurdoherë të punës dhe të aktivitetit tonë, do të na çeli orizontetë reja, do të na vërë përpara problemeve të tjera më të rënda për të zgjidhur.

Është e vërtetë se fare pak kemi si trashëgim kultural. Shkaqet u përmëndën, shkurt, në sipër. Neve nuk do të varemi nga e kaluara. Duhet të vështrojmë drejt s'arthmes sonë. Për të arthmen duhet të punojmë. S'ka asnjë dyshim se çdo gjë e mirë që na vjen nga kohërat e para, sa do e vogël qoftë kjo, neve do ta çfrytëzojmë në dobi të popullit.

Në Kongresin e XVIII të P. K. B. shoku Molotov ka thënë:

«Duhet të studjojmë trashëgimin kultural pa kursyer asnjë mundim. Duhet ta njohim atë mirë dhe thellë. Duhet të çfrytëzojmë gjithçka që ka dhënë historia e njerzimit.»

Dijetarët në punën e tyre do të kenë përkrahjen dhe ndihmën e pushtetit.

«Çështja e arsimit dhe e kulturës është një nga problemet më me rëndësi të Frontit dhe të Shtetit» ka thënë Gjen. Kol. ENVER HOXHA në mbledhjen e dytë të Frontit Demokratik më 7-10-1946. Pushteti i ri problemin e kulturës e ka vënë në radhë të parë.

Le të shohim tani se çfarë ka bërë pushteti i popullit për t'i dhënë një hov zhvillimit kultural.

Reforma më e madhe është ndarja e shkollës nga kisha.

Kjo reformë është konsakruar me Statutin e Republikës Popullore.

Ndarja e shkollës nga kisha lejon organizimin e arsimit mi baza krejt shkencore.

Zbatimi i jep reformës së Statutit tonë një karakter aktual.

Shkolla ishte e ndarë nga kisha edhe më parë. Por regjimi që hodhi këtë parim nuk bëri asgjë në këtë drejtim.

Një luftë e madhe po bëhet kundra analfabetizmit. Kultura fillon kështu të bëhet pasuri e popullit. Arsimi fillor u bë i detyruarshëm. Shkolla të reja fillore dhe të mesme janë hapur. Një rëndësi e veçantë u jepet shkollave teknike. Një institut pedagogjik është çelur në Tiranë. Numuri i nxënësve në shkollat e regullta është më i math se kurdoherë tjetër. Fshatarët dhe puntorët tonë ndjekin në shumicë kurset e natës.

Në pamje të parë të gjitha këto mund të duken të thjeshta.

Kultura në vëndin tonë, zotërinj, nuk mund të shkojë përpara pa bërë këto hapa. Nuk duhet të bëjmë iluzione. Duhet të matim forcat tona dhe t'i matim mirë.

Për t'i dhënë vrull edhe më të madh zhvillimit të kulturës dhe të shkencës, qeverija vendosi të organizojë rish-tazi *Institutin e Studimeve*.

Ky Institut do të jetë Akademia e arthme e vendit tonë. Kjo nuk do të jetë rezultati i një vendimi të thjeshtë. E arthmja e këtij Instituti varet nga puna e tij. Nënë dritën e veprave dhe vetëm nënë dritën e tyre do t'afërmohet autoriteti i Institutit të Studimeve.

Për këtë duhet të jemi koshientë të barrës delikate që na ka ngarkuar populli. Përgjegjësia jonë morale është e madhe. Kryerja e detyrave që na vihen përpara është dëshira e popullit dhe e Qeverisë.

Një Institut Studimesh ishte krijuar në kohën e okupacionit fashist.

Dhe ky Institut i Studimeve u krijua në një kohë

kur populli Shqiptar u vu nën skllavëri, në një kohë kur dyert e kulturës dhe të shkencës u mbyllën përgjithmonë për masat.

Një kundërshtim flagrant ekzistonte midis gjendjes s'atëherëshme dhe krijimit të një Instituti Studimesh. Por me gjithë atë të mos kujtojmë se ay ishte një Institut pa ndonjë qëllim dhe pa ndonjë objektiv. Qëllimi i tij kryesor ishte që të mashtron'e popullin. Objektiv i tij ishte që një ditë të lëhej vatër për përhapjen e kulturës degradante fashiste.

Instituti i Studimeve ishte nën drejtimin e tradhtarëve të vendit dhe të italianëve. Dhe nuk munt t' ishte ndryshe pse ay i shërbente armikut të popullit.

Në disa proces-verbale, të përpiluara nga vetë italianët, munt të përmbledhet aktiviteti i Institutit të vjetër.

Kaq për atë Institut.

Instituti i ri nuk ka asnjë lidhje me të.

Instituti i ri i Studimeve ka një karakter krejt të ndryshëm. Ky karakter nuk del në dukje pse elementa të rinj marrin pjesë në të. Është fryma dhe detyrat që duhet të kryhen brënda një kohe të caktuar që përcaktojnë karakterin e këtij Instituti të lartë.

Instituti i ri do t'i shërbejë popullit dhe vetëm popullit.

Vendi ynë do të vërë të gjitha forcat intelektuale në dispozicion të këtij Instituti.

Ju keni nderin të jeni anëtarë të parë të këtij Instituti. Juve ju bie barra e rëndë për ngritjen e Institutit në lartësinë e tij. Anëtarë të tjerë, punëtorë të rinj të kulturës, do të japin në të arthmen kontributin e tyre në punët e këtij Instituti.

Instituti përbëhet nga tri seksione:

- 1) Seksioni i gjuhës dhe i letërsisë;
- 2) Seksioni i shkencave të natyrës;
- 3) Seksioni i shkencave historike, ekonomike dhe shoqërore.

Mi detyrat e çdo seksioni do të referojnë me hollësi shifat e seksioneve.

Unë do të shtroj vetëm disa parime të përgjithë-

shme Këto parime do të jenë vija e re në punën tonë.

Gjuhë-Letërsi-Art-

Shkrimtarët që shkruajnë për popullin dhe kanë besim te populli, sh. STALIN i quan «ingjinerët e shpirtit.» «Të shkruajmë për popullin dhe të kemi besim te populli» duhet të jetë kredoja e shkrimtarëve të rinj. Letërsia e re duhet të shprehë ndërgjegjen e popullit, aspiratat, dëshirat dhe shpresat e tij. Shkrimtarët duhet të gjejnë njeriun e ri në luftën e popullit për liri dhe përparim. Ata duhet të gjejnë njeriun e ri në punën e popullit për ngritjen e një bote të lumtur. Veprat e tyre duhet të kenë një kuptim shoqëror dhe t'u përgjigjen nevojave të popullit.

Letërsia në Shqipërinë e re duhet të bëhet një mjet i fuqishëm edukimi. Letërsia duhet t'edukojë masat në frymën e dashurisë njerzore, me heroizmin e pashterur të mprojtjes së lirisë dhe të përparimit»

Në rezolucionin e Kongresit të artistave sovjetikë më 29 Nëntor 1942, midis të tjerave, thuhet :

«Lufta madhështore e popullit tonë ka frymëzuar njerzit e artit sovjetik në krijimin e veprave, si simfonia e shtatë e Shostakovitsh-it, pjesët e Simonov-it, Leonov-it dhe Korneiçuk-ut. *Akcente* të reja të poetit kanë eksaltuar luftën e ashpër të popullit sovjetik kundër fashizmit. Për ne, detyra e artistit është që të ndajë me vendin e tij dhe me popullin e tij, të gjitha privacionet dhe të gjitha fitoret, punën dhe luftën».

Kështu shprehen artistët e rinj të Bashkimit Sovjetik.

Veprat e tyre i detyrohen popullit rus luftës dhe punës së tij.

Për një letërsi dhe një art pa përmbajtje shoqërore populli ynë nuk ka nevojë.

Letërsia disfatiste, letërsia e zbrazët, letërsia me ndjenja dëshpërimi, munt t'u shërbojë vetëm forcave shoqërore që përpiqen të heqin jetën prapa. Populli ynë është i vëndosur të shkojë përpara, të rrojë dhe të rrojë i lumtur.

Kjo çështje është ratur shumë herë. Këtu është vëndi që të përsëritet edhe njëherë.

Mos kini frikë se prodhimi letrar do të ngadalësohet ose do të pushojë fare.

Populli është i lirë. Populli është në fuqi. Ay punon dhe përgatit të arthmen e tij. Jeta e popullit tonë është një burim i pashterur për shkrimtarët tonë.

«Sundimi absolut i popullit do t'u japi letrave dhe artit një shkëlqim të pa kufizuar» (H. Barbusse).

Të lidhemi me masat e popullit, të njohim dhe të shprehim aspiratat e tij është një vijë e re që nuk e kanë njohur më parë shumë nga letrarët shqiptarë.

Vija e kundërt e bëri eksperiencën e saj. Dhe kjo eksperiencë është e hidhur.

Sundimi i klikave antipopullore i hodhi zinxhire të forta mëjtimit të lirë.

Instituti ynë do të studjojë procesin historik të letërsisë dhe të gjuhës. Ky studim duhet të bëhet mi baza shkencore. Veprat e shkrimtarëve dhe folklori do të jenë mbështetja jonë në punë.

Instituti i studimeve duhet t'arrijë në disa konkluzione që janë të nevojëshme për zhvillimin e gjuhës dhe të letërsisë sonë. Është çështja për formimin e një gjuhe letrare të përbashkët. Në lidhje me këtë Instituti do të punojë fjalorin, ortografinë e gjuhës, duke marrë si bazë fonetikën e saj, dhe gramatikën e gjuhës Shqipe.

Gjuha është një fenomen shoqëror.

Ajo u shtrohet ligjëve shoqërore. Zhvillimi i saj lidhet ngushtë me procesin historik të shoqërisë.

Bashkimi moral e politik i popullit Shqiptar kërkon krijimin e një gjuhe të përbashkët Kombëtare. Zhvillimi i gjuhës jo në një drejtim të caktuar, por në drejtime të ndryshme, bëhet një pengesë e madhe në bashkimin e popullit. Dhe çdo gjë që pengon këtë bashkim duhet të eliminohet.

Nuk munt të mohohet se regjimet reacionare të djeshme nuk kishin ngritur midis krahëve të ndryshme barikada linguistike. Kjo politikë ishte kundër interesave të popullit dhe kundër zhvillimit të lirë të gjuhës. Një gjuhë, që lihet e lirë t'u shtrohet influencave të ndryshme, një ditë është e destinuar të bjeri në dekadencë. Zhvillimi i gjuhës duhet të

ndjeki zhvillimin e procesit politik dhe shoqëror të popullit.

Duhet të jemi të qartë. Gjuhë letrare, gjuhë e përbashkët Kombëtare duhet të jetë ajo e masave të popullit që përfaqësojnë pjesën më progresive të vëndit tonë. Rruga që çeli populli me luftën e tij duhet të jetë rruga që duhet të ndjeki edhe gjuha në zhvillimin e saj. Zhvillimi i gjuhës në një drejtim tjetër, ose në një drejtim të kundërt nuk është i mundëshëm. Ky është kriteri i shëndoshë që duhet të kemi gjithnjë përpara në punën tonë.

Pse një shkrimtar ka shkrojtur në këtë ose në atë gjuhë, pse një vepër ose një seri veprash janë shkrojtur në këtë dialekt ose në një dialekt tjetër, nuk munt të jenë shkaqe determinante për të imponuar këtë ose atë dialekt. Vetëm në të kaluarën lejohej zhvillimi i një lufte reth këtyre kriterëve. Sot çështja duhet të preket dhe të zgjidhet ndryshe.

E kaluara këtu, më shumë se kudo gjetkë, ka lënë gjurma të thella. Forca e zakonit, këtu, do të jetë më e fortë.

Folklori.

Studimi i procesit historik të letërsisë dhe të gjuhës sonë kërkon njohjen e folklorit.

Folklori ynë është i pasur. Folklori ynë nuk është studjuar aq sa duhej. Puna që është bërë gjer më sot nga disa punëtorë të gjuhës, shqiptarë ose të huaj, nuk është e mjaftë, nuk është e plotë. Kjo punë është e nevojëshme që të vihet në një studim të ri.

Nuk duhet të harrojmë se pjesa më e madhe e folklorit tonë është mbledhur nga të huajt, nga misionarë katolikë. Dhe si mision kryesor shumica e tyre ka patur shërbimin e interesave të imperialistëve të ndryshëm, armiq të betuar të Shqipërisë sonë të vogël.

Ndjej nevojën të jua kujtoj edhe njëherë atë që ka thënë Cordignano kër botoi fjalorin e tij: «Duhet të jetosh në Shqipëri për disa vjet që të kuptosh gjendjen e «ngatëruar» ku gjëndet çdo gjë në këtë vënd, edhe në gjuhën, në letërsinë, dhe përgjithësisht, në kulturën».

Aj studjon gjuhën tonë dhe vjell vrer karshi popu-

llit shqiptar dhe gjuhës së tij. Veprat dhe puna e popullit tonë ishin përgjegja më e mirë.

Punëtorë të parë, punëtorë më të mirë të gjuhës, të letërsisë dhe të folklorit tonë do të jemi ne dhe vetëm ne.

Duhet të bëjmë ekspedita folkloristike. Duhet të bëjmë krahasime në mes të folklorit të krahinave të ndryshme. Nga ky krahasim do të nxjerrim lidhjet që kanë ekzistuar midis krahinave dhe dialekteve.

I pasur është dhe folklori i luftës Nacional Çlirimtare, pse e madhe është dhe kryengritja e popullit tonë. Populli që bëri këtë luftë edhe e këndoi atë. Këngët e luftës për liri janë ngritur nën zjarrin e saj. Populli këndoi lufrat e partizanëve trima. Partizanët kënduan heronjtë e tyre të pahuarshëm.

Folklori i ri lindi që ditët e para të kryengritjes. Folklori i ri duhet të zërë vëndin që meriton në veprat folkloristike. Duhet të mbledhim dhe të studjojmë këngët e luftës sonë. Një nga qellimet kryesore të ekspeditave folkloristike duhet të jetë edhe ky.

Nuk mjafton me kaq.

Folklori ynë ka lidhje me folklorin e popujve të Ballkanit. Folklori i popullit shqiptar ka lidhje me folklorin e popujve të Jugosllavisë. Këto lidhje duhet t'i zbulojmë. Një gjë e tillë do të na ndihmojë shumë jo vetëm në studimin e gjuhës Shqipe, por edhe, e sidomos, në njohjen e përpjekjeve të këtyre popujve për liri.

Popujt e Jugosllavisë janë të vëllazëruar dhe të bashkuar me popullin shqiptar. Ky vëllazërim dhe ky bashkim nuk është një fenomen i çkëputur në jetën e këtyre popujve. Procesi i tyre nuk fillon me Luftën Nac. Çlirimtare. Lufta Nac. Çlirimtare e bëri këtë vëllazërim dhe këtë bashkim një realitet. Puna e përbashkët sot i forcon edhe më shumë. Bashkimi dhe vëllazërimi i popujve tonë i ka lidhjet më të thella dhe më të vjetra. Pa këto lidhje nuk munt të ngrihej bashkimi dhe ky vëllazërim i sotmë. Kjo është një e vërtetë shkencore një e vërtetë historike që qëndron e patundur përballë falsifikimeve dhe goditjeve më të forta nga do që munt të vijnë ato. Nuk është një vepër ose disa vepra që kanë vulën e falsitetit, që forcën

e tyre veridike e heqin nga prallat, në rast se një prallë munt të këtë një fuqi t' atillë, nuk është një shkrimtar ose nuk ishte një autor, si Fishta, që munt të provojë se populli Shqiptar dhe populli Malazev ishin armiq. Vetëm klikat që sundonin këndej dhe m' atë anë kufirit përpiqeshin që të armiqësonin këta popuj për t' i sunduar më fort.

Populli shqiptar dhe popujt e Jugosllavisë kanë qënë nën sundimin e të njëjtit armik. Popujt e Jugosllavisë dhe populli shqiptar ndiqnin po atë rrugë: rrugën e lirisë dhe të përparimit. Përpijekjet, shpresat, dhe aspiratat e tyre, popujt e këtyre vendeve i kanë kënduar, siç kanë kënduar dhe vazhdojnë të këndojnë dhe luftën e fundit të çlirimit.

Folklori i Malësisë së Veriut nuk është studjuar nga kjo anë. Ky nuk është krahasuar me folklorin e popullit të Malit të Zi. Sot, që populli është në fuqi atje dhe këtu, një studim i tillë duhet të bëhet medoemos.

Letërsi e huaj.

Kemi nevojë të zgjerojmë dhe të thellojmë studimet mi letërsisë e Europës Lindore dhe në vijë të parë mi letërsinë Ruse dhe Sovjetike. Letërsia e këtyre vendeve ka qënë e panjohur ose fare pak e njohur në vëndin tonë. Shumë gjëra të vlefshme për zhvillimin e letërsisë sonë munt të gjejmë në veprat e shkrimtarëve dhe të poetve të këtyre vendeve,

Për këtë qellim Instituti do të punojë një antologji të letërsisë Sovjetike, dhe një antologji tjetër që do të përmbledhë prozën dhe poezinë më të zgjedhur Jugosllave.

Historia - Sociologjia - Ekonomia

Detyra kryesore e historianit është që të zbulojë shkaqet e thella dhe të vërteta të lëvizjeve të ndryshme në historinë e një populli.

Lëvizjet e masave të gjëra të popullit dhe ndryshimet shoqërore e kanë burimin e tyre në luftën midis forcave kundërshtarë të shoqërisë, në përpijekjet e paprera dhe të pa evituarshme midis interesave të kundërta të

këtyre forcave. Në një periodë të caktuar të historisë një klikë antipopullore ka qënë mbajtëse e fuqisë politike dhe forcave ekonomike të një vëndi. Masat e shtypura gjithnjë janë ngritur për emancipimin e tyre politik dhe ekonomik.

Çdo lëvizje e popullit për liri shënon një hap përpara në historinë e tij. Edhe ato lëvizje që u mbytën me gjak në bërthamën e tyre kanë patur një repërkusid në jetën e popujvet : ato lëkundën forcat e masave dhe hodhën farën e revolucionit në to.

Kryengritja e popullit shqiptar zë vëndin më të math në historinë e vëndit tonë. Ndoqthemi akoma shumë pranë kësaj ngjarje të madhe. Dubet, pra, të bëjmë historinë e luftës sonë për liri dhe përparim. Detyra jonë nuk do të kufizohet me kaq. Rikrijimi i historisë së jetës morale dhe politike të popullit shqiptar mi baza krejt shkencore është e domosdoshme.

Populli sot dhe brezat e ardhme, për të shkuar përpara, kanë nevojë që të njohin të kaluarën dhe çfarë pozitive ka patur kjo e kaluar.

Dhe këtu gjëndemi përpara problemeve të mëdha.

Historianë të huaj prej kohrave më të vjetra kanë shkrojtur mi Shqipërinë. Arshivat dhe botimet ku flitet për vëndin tonë duhet të studjohen mirë dhe të çfrytëzohen. Arshivat e Republikës së Venedikut dhe të Imperatorisë Otomane janë një burim për historinë e Shqipërisë.

Është e ditur që prej 1879 dhe sidomos mbas 1912 misionarë të ndryshëm kanë kaluar nga Shqipëria dhe kanë shkrojtur mi Shqipërinë. Ky material duhet të studjohet, por duhet të studjohet me rezerva, pse shumë nga këta kanë bërë fallsifikime dhe shtrëmbërimin e historisë sonë. Këto shtrëmbërime të së vërtetës nuk duhet t' i tolerojmë. Faktet do të jenë armët tona.

E tërë kjo punë natyrisht kërkon studim dhe kohë. Puna e parë do të jetë mbledhja dhe sistemimi i materialit të ri dhe të vjetër me vlerë historike.

Në lëmin e sociologjisë do të kufizohemi, në fillim në përkthimin e disa veprave të mëdha të Marks-it dhe ë, Engels-it. Këto vepra do të jenë një ndihmë e madhe për

të zgjeruar orizontin e kulturës së punëtorëve të mëndjes dhe të intelektualëve tonë dhe për edukimin politik e ideologjik të tyre.

Shkencat e natyrës

...«Për përnarimin e shkencës, t'asaj shkence që nuk largohet nga populli, që nuk ri larg popullit, por që është gati t'i shërbejë popullit, që është gati t'i japi popullit të gjitha forcat e saj; t'asaj shkence që i shërben popullit pa detyrim, por vullnetarisht dhe me gëzim.

«Për përparimin e shkencës, t'asaj shkence njerzit e së cilës sadoqë e kuptojnë forcën e traditave të vendosura në shkencë dhe që i çfrytëzojnë me kujdes, n'interes të shkencës, me gjithë atë nuk duan të jenë skllëvër të këtyre traditave; të asaj shkence që ka guxim dhe shpirt që të vëndosi të mos mbështetet kurrë në traditat e vjetra, kur këto janë një pengesë për lëvizjen progresive; t'asaj shkence që do të krijojë tradita të reja, norma të reja», e ngriti gotën Udhëheqësi i Math i Bashkimit Sovjetik, STALIN, në një pritje të punëtorëve të shkencës në Kremlin.

Edhe në vëndin tonë shkenca duhet të jetë e lidhur me popullin dhe t'i shërbejë popullit me dashje dhe me gëzim. Puna dhe sukseset e saj duhet të njihen nga masat e popullit. Punëtorët e shkencës duhet të njihen nga populli. Puna do të jetë popullarizimi i tyre më i mirë.

Shkenca duhet të lozi rolin e protagonistit në zgjidhjen e problemeve që lindin në sektorët e ndryshëm të ekonomisë sonë. Nuk mund të çfrytëzohen në një mënyrë racionale pasuritë e vëndit tonë pa një studim shkencor të këtyre pasurive. Shumë burime janë të pa zbuluara ose të pa çfrytëzuara. Shkenca do t' influencojë drejt për së drejti në shtimin e fuqisë prodhonjëse të vëndit tonë, në ngritjen e nivelit ekonomik të popullit.

Asnjë studim nuk është bërë më parë në këtë drejtim nga shkencëtarët shqiptarë. Ky nuk është faji i tyre. Zbulimi dhe studimi i pasurive tona ishte detyra e të huajve, siç ishte dhe çfrytëzimi monopoli i tyre.

Instituti i Studimeve — kjo natyrisht është detyra spe-

cifike e seksionit të shkencave të natyrës — do të bëjë një seri studimesh dhe kërkimesh mbi natyrën e vëndit, mbi konditat klimatike, mbi bimët e ndryshme, mbi çfrytëzimin e peshkut dhe mbi masat që duhen marrë për luftimin e sëmundjeve të ndryshme që vazhdojnë të godasin popullin. Për këtë qëllim seksioni i shkencave të natyrës do të organizojë gjatë këtij viti dhe ekspedita: një ekspeditë herborizimi dhe një ekspeditë për kërkimin e sfungjerit.

Këto janë, në vija të përgjithëshme, detyrat që Instituti i Studimeve do të plotësojë brënda një periode prej një ose tri vjeresh.

Këto janë kriteret që duhet të kemi gjithnjë përpara.

* * *

Lëvizja e popullit Shqiptar si «yll udhëheqës» ka patur luftën e madhe patriotike të popujve të Bashkimit Sovjetik dhe luftën për liri të popujve të Jugosllavisë Federative popullore.

Populli ynë u detyr het shumë këtyre dy vëndeve miq dhe aleat.

Si «yll udhëheqës» në punën tonë për rindërtimin e vëndit dhe për ngritjen e një jete të re, kemi punën e pa reshtur të këtyre dy popujve.

Lëvizja e jonë revolucionare ecën krahas me lëvizjen revolucionare të Jugosllavisë së re dhe të dyja këto së bashku ndjekin gjurmat e Revolucionit të Math të Tetorit.

Lëvizja tonë revolucionare duhet ta forcojmë.

Për këtë ne duhet të kërkojmë ndihmën e Bashkimit Sovjetik edhe në fushën e kulturës. Dhe këtë ndihmë do ta kenë pa tjetër.

Ne duhet të marrim nga Bashkimi Sovjetik shkencën dhe teknikën. Duhet të studjonmë literaturën dhe artin e tij. Shkenca e re juridike do të na shërbejë në ngritjen e sistemit tonë ligjor. Eksperienca e Bashkimit Sovjetik do të jetë një ndihmë e madhe në zhvillimin e ekonomisë sonë dhe në organizimin e Shtetit tonë të ri.

Dijetarët tonë dhe anëtarët e këtij Instituti duhet të punojnë me metodën Marksiste-Leniniste.

Për të punuar me metodën Marksiste-Leniniste, për të

njohur dhe për të zbuluar veçoritë e kësaj metode, është e nevojshme më parë të njohim mirë filozofinë materialiste dhe materialismën dialektik e historik.

Nuk pretendoj të bëj një studim të filozofisë materialiste dhe të materializmit dialektik e historik.

Do të kufizohem thjeshtësisht të vë në dukje disa karakteristika kryesore të filozofisë materialiste të mara nga kapitulli i katërt i historisë së Partisë Komuniste Bolshvike

Këto karakteristika janë:

a) Në kundërshtim me idealizmin, i cili e merr botën si një trupëzim të «idesë absolute» të «frymës universale», të ndërgjegjes, materializmi filozofik i Marks-it thotë se bota prej veti është materiale, se fenomenet e ndryshme në botë përbëjnë forma të ndryshme të materies në lëvizje, se ndërlidhja dhe *kondicionimi reciprok i fenomeneve që konfirmojnë metodën dialektike janë ligjet e zhvillimit të materies në lëvizje* dhe se bota zhvillohet sipas ligjeve të lëvizjes së materies pa pasur nevojë për asnjë «frymë universale»;

b) Në kundërshtim me idealizmin, që thotë se vetëm ndërgjegja jonë ekziston në realitet dhe se bota materiale, të qënët, natyra janë vetëm në ndërgjegjen tonë, në sensacionet, representacionet dhe idet tona, filozofia materialiste e Marks-it thotë se materia, natyra, të qënët, janë realiteti objektiv, që është jashtë dhe i pavarrur nga ndërgjegja jonë, se materia është primare, pse ajo është burimi i sensacioneve, representacioneve dhe i ndërgjegjes, kurse ndërgjegja është sekondare, derivate, pse ajo është një pasqyrim i materies, një pasqyrim i të qënët, pse meqenëse është një produkt i materies, që ka aritur në zhvillim të një shtyllë të lartë perfeksionimi, d. m. th. atë të trurit, dhe truri është organi i të mejtuarit; prandaj meqenëse nuk mund ta ndajmë nga materia pa bërë një gabim të trashë.

c) Në kundërshtim me idealizmin, i cili mban se mund të njohim botën dhe ligjet e saj, nuk ka besim që dituria jonë është e saktë, nuk pranon një të vërtetë objektive dhe thotë se bota është mbushur me sende në vetvete, që akoma kurr nuk mund t'i njohim, materializmi filozofik i Marks-it nisat nga parimi se bota dhe ligjet e saj mund të njihen krejt, se dituria jonë m'ligjet e natyrës e provuar

me eksperiencë dhe me praktikë është autentike dhe ka vlerën e së vërtetës objektive dhe se në botë nuk ka gjëra që nuk munt të njohim, por ka gjëra që nuk njihen akoma dhe që do të zbulohen dhe të njihen me anë të shkencës dhe të praktikës.»

Materialismi dhe idealismi qëndrojnë në dy ekstreme të kundërta. Në mes tyre s'ka mundësi pajtimi. Kundërshtimi midis idealismit me çdo maskë që munt të paraqitet, dhe filosofisë materialiste del në dukje në zgjidhjen e çdo çështje.

Idealismi ka njohur perioda triumfi. Por, në historinë e njerëzimit këto perioda shënojnë një qëndrim në vënd të njerëzimit dhe të shkencës.

Historia e materialismit është historia e shkencës.

«Materialismi lindi bashkë me shkencën dhe shkon përpara bashkë me shkencën.»

Asajeri nuk munt të mohojë se çdo vepër përparimtare, çdo zbulim shkencor lidhet me pikëpamjet materialiste mi botën, me një botëkuptim materialist.

Pikëpamjet materialiste, në një formë ose në një tjetër, kanë eksistuar kurdoherë në mëndjen e njeriut të shkencës. Këto pikëpamje kanë përfaqësuar elementin progresist në lëmin e kulturës, dhe është pikërisht fitorja e tyre definitive që nxori në shesh filosofinë materialiste, materialismën dialektik e historik.

Materialismi dialektik dhe historik është bërë sot një realitet. Është në sajë të kësaj filosofie, duke u mbështetur në teorinë Marksiste-Leniniste, që triumfoi Revolucioni i Math i Tetorit.

Dhe Shteti i Math që doli prej atij Revolucioni, Bashkimi Sovjetik, është ngritur dhe ecën po mbi ato baza. Rezultatet e këtij sistemi shtetëror i dimë të gjithë. Sot në Bashkimin Sovjetik kemi një shoqëri të ndërtuar mbi baza shkencore. Aty njerëzit, me anën e shkencës, organizojnë jetën e tyre sipas nevojave reale. Aty zhvillohet kultura më e madhe në botë, më e përparuar. Aty kultura lidhet dhe ndihmon në realizimin e aspiratave të popullit. Kultura Marksiste-Leniniste e zhvilluar në Bashkimin Sovjetik ka kaluar nga prova më të fortë të paqës dhe të luftës. Kultura Marksiste-Leniniste ka qënë ajo që ka udhëhequr luftën e

madhe antifashiste të popujve sovjetikë. Kultura Marksiste-Leniniste ka kontribuar më shumë se çdo gjë tjetër në shpëtimin e njerëzimit.

Kundërshtimi në mes të materialismit filosofik dhe të idealismit bëhet akoma më i ashpër në zbulimin e ligjeve të zhvillimit shoqëror.

Është lufta midis forcave kundërshtarë të shoqërisë. Është lufta për të arthmen.

Idealismi është pikëpamja e forcave reacionare që mundohen të pengojnë çdo përparim dhe të mbajnë të paprekura privilegjet e tyre. Shkenca Marksiste-Leniniste është arma e forcave progresive.

Cila është vija e ndarjes në mes këtyre dy pikëpamjeve?

«Idealismi shpjegon ecjen dhe zhvillimin shoqëror me ndrimin e ideve shoqërore, me zhvillimin e teorive politike, me vullnetin dhe me veprimtarinë e personaliteteve historike të përmendura. Ndërgjegjja shoqërore përcakton jetën shoqërore.»

Kjo është pikëpamja idealiste në shoqërinë. Ky shpjegim nuk është aspak shkencor. Për këtë shkak ay u tregua i pa-afte që të shpjegojë ligjet e zhvillimit të shoqërisë.

Mejtimi i njerëzve të lirë nuk munt të qëndronte për shumë kohë skllavë i një teorie abstrakte. Edhe përpara Marks-it u bënë përpjekje për t'i dhënë një shpjegim shkencor historisë së njerëzimit. Vetëm Marks-i e zgjidhi këtë problem definitivisht.

Materialismi historik na jep çelësin për të zbuluar ligjet e historisë së shoqërisë. Dhe këtë çelës munt ta kërkojmë jo «në kokën e njerëzve, në pikëpamje dhe në idera të shoqërisë, por në mënyrën e prodhimit të praktikuar prej shoqërisë në një kohe historike të caktuar.»

Marks-i jep këtë formulë të kupimit materialistik të jetës shoqërore: «Në prodhimin social të jetës së tyre, njerëzit hyjnë në marrëdhënje të caktuara, të domosdoshme, të pavarura nga vullneti i tyre, në marrëdhënje prodhimi. Tërësia e këtyre marrëdhënjëve në prodhim përbën strukturën ekonomike të shoqërisë, bazë reale në cilën ngri-

het supërstruktura juridike e politike dhe së cilës i përgjigjen format e caktuara të ndërgjegjes shoqërore. Mënyra e prodhimit të jetës materiale kondicionon proceset e jetës shoqërore, politike dhe shpirtërore. Nuk është ndërgjegjja e njerëzve që cakton qëndjen e tyre, përkundrazi qëndja e tyre cakton ndërgjegjen.»

Metarialismi filosofik merr një rëndësi të veçantë kur parimet e tij shtrihen mbi studimin e jetës shoqërore. Shpjegimi që ay i jep historisë së njerëzimit është shkencor.

Përse u detyrova t'i heth një vështrim të shpejtë filosofisë materialiste dhe metarialismit historik ?

Anëtarët e këtij Instituti, intelektualët shqiptarë, në punën dhe në kryerjen e detyrave të tyre, duhet të kenë si busollë metodën shkencore të Marks-it dhe të Lenin-it.

Kuptohet lehtë se nuk munt të përvehtësojmë këtë metodë, nuk munt të përfitojmë nga shkenca dhe kultura e popujve të Bashkimit Sovjetik, nuk munt të na shërbejë eksperiencia e këtyre popujve aq sa duhet, në rast se nuk lëmë botëkuptimin tonë të vjetër për një botëkuptim të ri, që është metarialismi filosofik dhe metarialismi dialektik dhe historik.

Metoda Marksiste-Leniniste na mëson që aktivitetin ta lidhim me veprimtarinë e masave të popullit, me përpjekjet e tyre për të zgjidhur problemet e kohës, për krijimin e një jete të lumtur, për edukimin e njerësve të rinj.

«Metoda Marksiste-Leniniste na mëson që mi çdo botëkuptim, mbi çdo teori të gjykojmë dhe të arsyetojmë sipas rezultateve të artura. Historia ka provuar se çdo teori, çdo sistem shoqëror duke kaluar në provën e repte të jetës ose zhduket gradualisht, ose rëzohet menjëherë gjatë procesit të luftës ose konfirmohet me shvillimin e shoqërisë duke grumbulluar forca të reja, duke fituar prova të reja mbi saktësinë dhe besnikërinë e tij dhe atëhere ay ka shërbyer si prijës në luftën e masave për ndërtimin e një jete më të lumtur.»

Botëkuptimi Marksist-Leninist këtë provë e kaloi gjatë Revolucionit të Tetorit, gjatë punës për ngritjen e socializmit dhe gjatë luftës së madhe patriotike. Botëkup-

timi Marksist-Leninist dolli ngadhënjimtar mi forcat e errësirës dhe të robërisë.

* * *

Kemi më shumë se dy vjet jetë të lirë. Kemi më shumë se dy vjet eksperiencë. Gjatë kësaj kohe kemi patur suksese të mëdha në të gjithë sektot e aktivitetit shtetëror. Disa suksese kemi patur edhe në fushën e kulturës. Por kemi patur edhe të meta.

Një pjesë e këtyre të metave u detyrohet disa formulave që jipnin një orientim të shtrëmbër në punë.

Menjëherë mbas çlirimit, u ngritën në vëndin tonë disa probleme me rëndësi, si i giuhës, i letërsisë dhe i shkencave shoqërore. Zgjidhja e këtyre problemeve kërkonte një studim të thellë. Këto probleme në parim nuk u shtruan si duhej. Vija jo e drejtë shkaktoi një konfuzion, të math në problemin e gjuhës dhe të letërsisë. Dne sot për të aritur në konkluzione shkencore, është e domosdoshme që të shkëputemi nga ato formula, të ndjekim një rrugë të re.

Instituti i Studimeve do të përcaktojë mirë vijën e tij. Kjo vijë do të jetë shkencore dhe do t'i shërbejë popullit, independencës dhe s' arthmes së tij.

Më lejoni me këtë rast t'ju flas mi një pikëpamje që duket se është mjaft e theksuar në disa punëtorë të kulturës, anëtarë, bashkëpunëtorë ose jo të këtij Instituti.

Ka një tendencë për të marrë çeshtjet në studim në një mënyrë abstrakte, të çkëputur nga problemet aktuale të vëndit tonë. Një tendencë e tillë është trashëgim i së kaluarës.

Nga ana tjetër dhe shpesh herë ndëshemi në një pikëpamje të kundërtë. Ka disa njerëz punëtorë të mirë dhe shumë praktikë, që nuk i japin as një rëndësi anës teorike të problemeve. Këta njerëz nuk munt të kuptojnë se ç'rëndësi të madhe ka studimi shkencor i çeshtjeve. Harojnë që një gjë e tillë është në dëm të punës dhe të praktikës që kanë përqafuar më aq dashuri.

Të dyja këto tendenca janë të gabuara. Të dyja janë të dëmshme.

Praktika dhe teoria nuk munt të ndahen. Ato duhet të ecin përkrah njëra tjetrës. Prevalencë në favor të praktikës ose të teorisë nuk ka.

Teoria pa qënë e lidhur me problemet konkrete të jetës është pa përmbajtje, është një teori e zhrazët. Një teori e gjallë duhet të lidhet me praktikën. Vetëm atëhere ajo behet një «forcë materiale dhe përhapet në masat.»

Punëtorët tonë kudo që të jenë, në fabrikat, në ndërmarjet, në pushtet, n' institutet, duhet t' i japin një rëndësi të veçantë zhvillimit të tyre teorik. Të pajtojnë teorinë me praktikën. Kështu vihet problemi në kohën e sotme dhe në çdo kohë.

Stalini në veprën e tij «Mi bazat e Leninizmit», thotë: «Tendenca e praktikistëve që t' i kthejnë supet teorisë është absolutisht në kundërshtim me frymën e Leninizmit dhe një rrezik për kauzën.»

* * *

Ky Institut në kondita historike të rëndësishme del përpara popullit Shqiptar me një plan pune. Duhet të vëmë të gjitha forcat tona për realizimin e këtij plani brënda kohës së parashikuar.

Mbledhja e parë e anëtarëve të këtij Instituti ka për qëllim studimin dhe diskutimin e planeve të veçanta të pregatitura nga seksjonet e ndryshme.

Në mbledhjet e ardhme, Instituti, do të paraqitet me raportin e punës së tij.

Ju uroj sukses në punë.

BIBLIOTEKA PUBLIKE
"MARIN BARLETI"
SHKODER

Një pjesë e antarëve të Asamblesë.

BIBLIOTEKA PUBLIKE
"MARIN BARLETTI"
SHKODER

BIBLIOTEKA PUBLIKE
"MARIN BARLETI"
S H K O D E R

REFERAT I SHEFIT TË SEKSIONIT TË GJUHËSISË DHE LETËRSISË PROF. ALEKSANDËR XHUVANIT

[Në kohë të regjimevet të përparshme feodale dhe¹ antipopullore nuk mund të flitej për një ngrehinë të naltë studimesh, për një Institut, ku mund të babeshin studime e rrëmime të degëve të ndryshme të shkencës, për t' i dhënë hov kulturës e për ta përhapë në gjithë shtresat e popullit. Asaj kohe ishte frika e madhe e superproduktionit intelektual, frikë që e bante kulturën si edhe arsimin të ecë nëpër një rutinë të damshme për popullin e të mos ngrejë krye kurrë për të mirën e tij. Edhe kur u hap me bujë të madhe Instituti në ditët e zeza të robnisë fashiste nuk ka qenë qëllimi për studime shkencore e gjuhësore e për një kulturë të popullit, por ndën maskën e këtyneve fshihej qëllimi për të përhapë kulturën fashiste (në qoftë se mund të quhej kjo një kulturë e vërtetë), për ta zhdukë pak nga pak gjuhën shqipe e për ta zëvendësuar me gjuhën italishtë. Por gjaku i derdhun mbasandaj nëpër luftat heroike të popullit kundër pushtuesvet të huej dhe çlirimi i Shqipnisë nga zgjedha e tyne i bani për asgjë dhe i humbulloi për gjithmonë qëllimet e urreta të fashizmit, që i nisi edhe nëpër mjet t' Institutit. Sot në ditët e lira të pavarsisë sonë dhe ndën flamurin e republikës sonë popullore Instituti u mëkamb në një ngrehinë studimesh, që do t' i shërbejë me të vërtetë kulturës së popullit, i damun, si dihet, në tri seksione.

Seksioni i Gjuhësisë dhe i Letërsisë në këtë ditë solemne t' Institutit e ka për nderë të dalë përpara Asamblesë i ngarkuem, si mbas planit, që të punojë e të mbarojë këto punë:

I. Fjalorin serbokrotisht-shqip dhe shqip-serbokroatisht. Fjalori serbokroatisht-shqip u hartue qysh vjet dhe tashti po

mirret edhe një herë nëpër duer, për t'u shkruar edhe me trajta toskënishte e për t'u dhanë fjalëvet më mirë kuptimin e përshtatshëm. Në punimin e parë si edhe në këtë ripunim të këtij Fjalori është konstatuar se nuk është punë e lehtë me bamë një Fjalor për të qenë prej një gjuhe të huej në shqipet e me u dhanë fjalëvet kuptimin e volitshëm e të vërtetë. Prandaj për këtë punë u është dashë Komisionet një kohë e gjatë e një punë plot me munxë. Shpresohet se ky Fjalor i parë i serbokroatishtes në shqipet të dalë i mirë dhe disi i plotë, por jo edhe pa të meta. Me kohë, në një edicion të dytë mund të plotësohen këto të meta mbas sugjerimesh që mund të bahen e të dalë më i plotë. Do të jetë gati nga fundi i majit, do të shtypet në Beograd me shpenzimet e Institutit në shtatëdhjetë mijë copë.

Mbas n barimit të këtij do të mirret nëpër duer për së dyti Fjalori shqip-serbokroatisht, që do të jetë më i vogël se ai i pari, llogaritet të jetë gati nga mbarimi i shtatorit dhe do të shtypet edhe ky me shpenzimet e Institutit në Beograd në shtatëdhjetë mijë copë. Këta dy Fjalorë kanë randësi të madhe për njohjen reciproke të gjuhës së dy popujve që u vllaznuen në një luftë të përbashkët dhe për forcimin e lidhjeve tona kulturore me Jugosllavinë.

II. Fjalorin e gjuhës shqipe. Puna e një Fjalori të gjuhës ka qenë dhe është dëshira jo vetëm e njipalëve që mirren me studimin e gjuhës, por e gjithë intelektualëve, nëpunësve shkollorëve dhe e mbarë popullit që këndon e shkruen gjuhën e vet, për ta nxanë këtë më mirë e për ta përdorë për nevojat e veta. Fjalorë të gjuhës sonë, të hartuëm prej shqipes në një gjuhë tjetër të huej kemi edhe sot disa: sikurse e dijmë, Fjalor' i parë i gjuhës shqipe është ai i Franç Bardhit prej shqipes në latinishtet i botuar më 1635, që sot ka vetëm një vlerë historike e gjuhësore dhe është i pa përdorshëm për kohën e sotme. Kronologjikisht mbas këtij vjen ai i Rossit shqip-italisht dhe italisht shqip, i botuar më 1875, por edhe ky i pa përdorshëm për ditët tona. I treti Fjalor i shqipes i botuar më 1904 është ai i Kristoforidhit shqip-greqisht dhe me alfabet greqisht. I katërti i botuar më 1910 është i shoqënisë «Bashkimi» të Shkodrës shqip-

italisht. I pesu ai Kordinjano-s i dalë më 1930 shqip-italisht dhe i gjashti ai i Leotti-t i botuem më 1937 edhe ky shqip-italisht. Katër Fjalorët e fundit, ai i Kristoforidhit, i «Bashkimit», i Kordinjano-s dhe i Leotti-t kanë secili vlerën e tyne dhe s'është koha e nevoja me kallzue tashti anën e mirë e të pamirë të tyne. Këta Fjalorë u kanë vjeftë ma dobi gjithë atyneve që kanë pasë nevojë për studimet e tyne, por nuk i mbushin nevojat e popullit dhe janë të vjetshëm e të përdorshëm vetëm prej atyneve që dijnë gjuhën e huej, greqishten e italishten, në të cilat janë përkthye fjalët shqipe.

Përveç këtyneve kemi edhe dy Fjalorë të vegjël krejt shqip, sikurse është ai i Pano Tases, që ka fjalë të rralla, të krahinës së Përmetit, dhe ai i Gazullit, që ka të tilla të malërisë së Shkodrës. Por këta janë, si me thanë, Fjalorë lokalë, kanë një numër të kufizuem fjalësh, e pra të përdorshëm për nevojët e jetës së popullit. Ik prej asaj, kemi edhe Fjalorë prej një gjuhe të huej në shqipet, sikundër që është ai i vjetri që përmendëm ma nalt, i Rossit, i Buzzetti-t dhe i Kordinjano-s, të tre këta prej italishtes në shqipet, dhe ai i Godin-it prej gjermanishtes në shqipet por edhe këta të përdorshëm vetëm për njëpalë, që dijnë ato dy gjuhë të hueja.

Ishte nevojë e madhe pra për një Fjalor të plotë të gjuhës sonë. Kur themi të plotë duhet të kuptojmë që Fjalori të ketë: e para, gjithë fjalët që kanë Fjalorët e sipërmendun; e dyta, sa më shumë fjalë të tjera të gjuhës që s'i kanë këta dhe e treta fjalët e reja ose neologjizmat që janë futë në gjuhët qysh prej shpalljes së pavarësisë sonë dhe janë përdorë dhe përdoren edhe sot në gjithë degët e administratës shtetnore. Ky farë Fjalori duhet të jetë i përdorshëm për gjithë shtresat e popullit tonë e të mbushë sa më shumë nevojë të punëve e të studimevet tona dhe do të ketë si nja 25 a 30 mijë fjalë, kurse Fjalorët që përmendëm ma nalt nuk kanë ma tepër se 10 a 15 mijë fjalë. Të punuemit e mi Fjalori të tillë të bamë me kritere leksikologjike të shtetës së sotme tue u llogaritë koha mezatare për shkoqitjen e çdo fjale, kërkon një farë kohe të gjatë prej tri vjeç, sa do që do të punohet e do

t'i vihet krye punës që të mbarohet më parë. Sepse çdo fjale do t'i jipet definicioni i duhur, që s'e kanë asuji nga Fjalorët shqip të naltpërmendun, pastaj do t'i gjihen kuptimet e ndryshme që ka fjala e që ndodhen edhe n'ata Fjalorë disa prej tyre; kuptimet e fjalëve s'duhet të vijnë ngatërrueshëm e pa lidhje në mes tyre, por me radhë e ligjikisht njeni mbas tjetrit; këto kuptime do të zduken, sa është e mundur, me shembëlla të gjalla të gjuhës së popullit. Trajtat e fjalëve, aty ku dallohen këto në mes tyre, do të vihen gëgënisht e toskënisht; p.sh. *bana* e *bëra*; *shkruar* e *shkrue*; *vënë* e *vumë*, *vû*; *emër* e *emën*; *karp* e *kërp*; i *vorfën* e i *varfër*, etj. Do të shtihen në Fjalort edhe disa proverba nga më të zakonshmet e të përdorshmet në gjuhët.

Jo vetëm kohë pra duhet, por edhe një punë me mundësi e me kujdes të madh. Vërtet se do të kihet para sysh ata katër Fjalorë që përmendëm më nalt e që do të jenë një ndihmë e mirë për punën tonë, por këta duhen harrë e vëzhguese mirë fjalë për fjalë, se kanë edhe aso fjalësh, që nuk janë peshue mirë nga kuptimet ose janë marrë e farkue skallapuri e pa kriter. Fjalori do të botohet, si të jetë mbarue gjithë puna dhe do të shtypet në një 20.000 copë.

Një tjetër dëshirë e jona dhe punë e Institutit duhet të jetë për kohën e ardhshme hartimi i një Fjalori të gjithëmbarshtëm të shqipes, që të uqërthejë, sa është e mundur, gjithë fjalët e gjuhës an' e kand të Shqipnisë. Por për një Fjalor të tillë duhet një kohë e një punë e gjatë, e organizueme mirë, që kërkon bashkëpunim të gjanë dhe studim të mirë të gjuhës. Shumë Akademike dhe Institute të huaja, që kanë fillue një kështu Fjalori, u është dashë me punë vjetë me radhë për ta mbarue, e disa prej këtyneve edhe deri sot nuk e kanë sosë punën e tyre të zanë fill qysh prej vjetësh. Sido me qenë, mbas mbarimit të këtij Fjalori të përdorshëm që përmendëm, duhet mendue edhe për hartimin e një Fjalori të tillë të madh të gjuhës.

III. *Orthografin' e gjuhës*. Të gjithë e dimë se orthografia e shqipes nuk është e ngulme dhe e caktueme së gjithash, sa që të quhet e unifikueme dhe të përdoret po me atë mënyrë prej gjithë atyneve, që marrin pendën e shkruajnë ose shkarravisin gjasendi; por lëkundet kjo

orthografi e jona në mes shumë fluktuacionesh, sa që çdo shkrimtar a auktor ka një mënyrë më vehte orthografije, ashtu si ja ka rrokë mendja e tij, ose shkon mbas orthografisë së njerit a tjetrit shkrimtar të mëparshëm. Veç kësaj, edhe çdo shkrimtar ose auktor që thuhet se ka formë njëfarë mënyre shkrimi nuk është konsekuent në punë t' orthografisë së vet, por ka një fluktuacion në shkrimet e veta, tue përdorë trajta të ndryshme fjalësh. Kjo punë duket në shkrimet tona të përditme, si të gazetave e të rivistave, si edhe të broshurave e të librave, që janë botue e botohen kohë mbas kohe. Me pasë kohën njeriu t' i vejë re kësaj pune nëpër gazeta, revista e libra të mëparshëm e të soqme, do të mblidhte, jo vetëm nga mbrendija e tyre, por deri nga titujt e tyre, një tok shembëllash të tilla, ku do të duket një varg i madh fluktuacionesh n' orthografi. Edhe ndër ata shkrimtarë që shquhen ose mirren si model në punën e të shkruemit shihet një fluktuacion i madh n' orthografi. Kështu p. sh. gjejmë ndër vepra të këtyne shkrimtarëve: dërgoj të *thresë* dhe deshi të *thoresë*; erdhe këtu që të më *vrash* dhe nuk do të më *vrasësh*; *emërat* dhe *emrat*; *i çuditçim* dhe të *çuditëshme*, *zëmërës* dhe *zëmren*; etj. etj.

Dhe ky fluktuacion nuk është një fenomen i kohëve të reja, por edhe i kohëve të vjetra; kështu ke Buzuku gjejmë të shkrueme: *zojtë* e *zoqtë*; *majat* e *malevet* dhe *majënat* e *malëvet*; po ashtu edhe ke Budi, ke Bogdani e ke të tjerë. Gjithashtu ndryshime orthografike gjejmë edhe ke shkrimtarët e Rilindjes, si ke Naimi p. sh., i cili shkruen: *vajçë* e *vajta*; *marrimë* e *marrëmë*; *zëmërenë* e *zëmrenë*, etj. Por Naimi është më i qëndrueshëm në punë t' orthografisë se Kristoforidhi, i cili me qenë se i dinte mirë të dy dialektet, gegënishten e toskënishten, si edhe nëndialektet, ka fluktuacion të madh në punë të shkrimit i përqen t' i ndërrojë trajtat e fjalëve shpesh herë, edhe në një faqe të vetme të librit, dhe nuk e ka vramë mendjen që të caktojë për vehte një orthografi të ngulme. Dhe kjo lëkundje a kolvatje në punë t' orthografisë ka ecë rrugën e saj deri sot; si e pamë ke shembëllat më nalt, edhe shkrimtarët tonë të rij e me vlerë i ka marrë kjo rrymë.

Por nuk duhet të çuditemi për këtë punë të pacaktimit dhe të pakristalizimit t' orthografisë së gjuhës sonë. Gjuha shqipe, ndonëse është e vjetër nga origjina, se është si dihet, një nga gjuhët e vjetra indoevropiane, e bija e ilirishtes, por është e re në punë të shtjellimit e të lavrimit të saj. Gjuha është një organizëm i gjallë, që zhvillohet e përmirësohet krahas me zhvillimin e përparimin e kulturës të shoqënisë së njerëzvet që e flasin. E rrethanat shoqënore e politike, për mes të cilave ka jetue populli ynë nuk kanë qenë të mbara për zhvillimin e kulturës përgjithësisht si edhe të gjuhës veçanisht. Sundimi shekulluer i Turqisë, që pengonte deri këndimin e shkrimit e gjuhës dhe koha e regjimevet antipopullore mbas çlirimit prej zgjedhës turke që dojshin me i vû gardh arsimit e kulturës së popullit, kanë qenë shkaqe që gjuha ka mbetë mbrapa në punë të zhvillimit e të përparimit të saj si një organ shoqënor. Duhet liri kombëtare e shekuj pune prej shkrimtarëve, që të ngulitet e të kristalizohet një gjuhë nga orthografija e saj. Shembëlla kristalizimi t' orthografisë së gjuhës kemi gjuhët e perëndimit, si frangjishten, gjermanishten e të tjera, që për konditat e mbara historike e politike kanë shekuj që po shkruhen e po punohen lirisht prej shkrimtarëve e që ja kanë mërrimë unifikimit të tyre. Si gjuha jonë edhe gjuhët e tjera ballkanike, me qenë se popujt e këtyneve kanë qenë ndën robninë turke me shekuj, nuk i kanë pasë konditat shoqënore e politike për t'u zhvillue më shpejt e më mirë; e prandaj për këto gjuhë është dashë një kohë e gjatë evolucioni shekujsh, deri sa të mërrijnë në unifikimin e tyre: gjuha letrare rumune u formue shumë ngadalë, me zi nga fundi i shekullit 17 dhe nga gjyma e parë e shekullit të 18 u vunë themelet për një gjuhë letrare të unifikueme dhe puna vijoi edhe më vonë.

Orthografija e gjuhës serbokroatishte, lavrimi i së cilës zû fill nga shekulli i 16 më duket, zû të kristalizohet prej Vuk Karaxhiçit nga shekulli i 19, d. m. th. mbas një periode tre shekujsh. Me gjithë këtë evolucion të gjatë edhe sot gjejmë fluktacion në këtë gjuhë: thohet *oblizeziti* dhe *obleziti*, *masloniti* e *maslanjati*, etj. Po ashtu edhe orthografija e greqishtes së re, me gjithë kohën e gjatë të ev-o

lucionit të saj nuk ka marrë ende një formë të caktuar. E për punë t' orthografisë së ndërlukme të greqishtes, që e ban tepër të randë të shkruemit e saj, u banë, si në kohët e vjetra, si edhe në të rejat, shumë arvatje, prej shkrimtarësh e shkencëtarësh, për me e bamë orthografinë më të thjeshtë, më fonetike e më të kollajtë. Medjë më 1931 Akademia e Athinës, mbas urdhënit të Ministrisë s' Arësimit (që ndër të tjera thoshte se duhet me *i dhanë fund anarkisë gjuhësore që po vijon ndër librat e nxanësve*) i u vû punës për të rregullue orthografin' e greqishtes së re dhe shpalli e caktoi disa rregulla orthografike, që u vunë në veprim, me gjithë se hasën në kundërsuime të mëdha si nga ana e konservatorëve, si edhe nga ana e reformatorëve.

Edhe ndër ne është shkruar dhe janë bamë arvatje për unifikimin e gjuhës, qysh prej kohëve të vjetra, nëpër revista e gazeta, si jashtë ashtu edhe mbrenda në Shqipëri. «N' Albaninë» e Londonit asht shtrur së parit prej Faik Konicës çashtja e një gjuhe letrare dhe e orthografisë së saj nëpër disa numra t' asaj riviste. Edhe gazeta «Dielli» e Amerikës e qeku një herë këtë çashtje tue shpallë disa rregulla në një artikull të firmuem prej Faik Konicës e Fan Nolit. Gjithashtu edhe ndonji gazetë e rivistë e Kryeqytetit në kohën e kaluar ka shkruar mbi këtë çashtje. Përveç këtyneve edhe «Hylli i Dritës» në disa numra të tij i ka rrahë mjaft disa çashtje të gjuhës që lidhen me orthografin' e saj. Por një studim të mirë mbi çashtjen e orthografisë ka bamë Komisioni letrar e Shkodrës më 1917 tue caktuar në një broshurë të veçantë disa rregulla orthografike. Edhe albanologë e linguistë të huej kanë dhënë kontributin e tyre në punë të shkrimit të drejtë të gjuhës sonë, sikurse ka qenë lokli me studimet e tij të ndryshme dhe linguisti i sotshëm Skoku në një intervistë që u botue në revistë «Përpyjekja Shqiptare». Të gjitha këto do të mirren parasysh dhe do të studijohen për këtë punë t' orthografisë së gjuhës, që ka marrë përsipër ta mbarojë Seksioni i Letërsisë dhe i Gjuhësisë. Porse si bazë për orthografin' e gjuhës do të mirret fonetika e saj, përdorimi më i përhapun i trajtave morfologjike dhe afrimi i dy dialekteve, i gegënishtes dhe i toskënishtes. Puna do të bëhet tue ndamë në pjesë,

tue fillue nga fonetika e tue marrë pastaj gjithë pjesët e morfologjisë. Çdo punë e shkoqitur dhe e mbarueme do të poligrafohet ose do të botohet në buletin e Institutit dhe do t' u shpërndahet arsimtarëve dhe intelektualëve që mirren me gjuhë, për të bamë verejtjet e për të shfaqë mendimet e tyre. Mbas kësaj pune do të vendosen rregullat definitive t' orthografisë. Atëhere do të vibet në shtyp tue u qitë të paktën në 10000 kopje.

Dihet se kjo çashtje e orthografisë nuk është në gjatë e lehtë, kërkon punë me një studim të kujdesshëm për një kohë prej tetë nandë muejsh. Me qenë se komisionit t' orthografisë i u ngarkue edhe punimi për së dyti i Fjalorëve serbokroatisht shqip dhe shqip-serbokroatisht. të cilët, si thamë, do të mbarohen nga fundi i shtatorit, puna e orthografisë, që u-fillue disa ditë e u-pre për shkak të këtyne Fjalorëve, do të fillojë prapë dhe do të mbarohet nga fundi i këtij viti ose nga fillimi i vitit 1948.

IV. Gramatikën e gjuhës shqipe. Gramatika të gjuhës shqipe përveç atyne të vjetërve, si të Lecce-s, të Rossi-t dhe të albanologëve, si të G. Meyer-it, të Hahn-it, të G. Veigand-it janë botue edhe prej Shqiptarësh në kohë të ndryshme. Por këto tonat, sidomos ato të kohëve të fundit, janë tekste shkollash, ku është marrë e studjue cekët e pakritere shkencore lauda e gramatikës. Ishie nevoja pra për një gramatikë normative-teorike, ku të studijohet gjat' e gjanë gjithë struktura gramatikore e gjuhës. Dihet se për hartimin e një kësaj gramatike do të mirren para sysh gramatikat e të huejvet si edhe tonat, por do të studijohet gjuha e gjallë e popullit me anë të folklorës, prej së cilës do të dalin rregullat dhe do të mirren shembëllat, që do t' illustrojnë këto. Gramatika do të fillojë, si të mbarohet puna e orthografisë, dhe mendohet që do të qitet një kohë prej dhjetë a dymbëdhjetë muejsh. Si të mbarohet, do të shtihet në shtyp, për të dalë në 3 a 500 copë.

V. Historinë e letërsisë shqipe. Na mungon një histori e plotë e letërsisë sonë. Vetëm spor dikishte e cekët janë rrahë disa çashtje të letërsisë s' në nëpër gazeta e rivisa dhe është botue ndonji tekst shkollor letërsijë të përgjithshme e me karakter të kufizuem mbi letërsinë tonë. Kemi

në gjuhën italishte veprën e Arbëreshit Gaetano Petrotës mbi letërsinë tonë; por kësaj, ndonëse ka një farë vlere si një tekst i mirë informativ mbi letërsinë t' onë, i ka shkue koha dhe nuk i ka cilësit' e duhuna për të mbushë nevojët e sotme të studimevet tona letrare, edhe sikur t' ishte hartue ose përkthye në Shqipet. Asht e nevojshëme pra një histori e letërsisë sonë. Për hartimin e kësaj do të bëhet një studim sistematik e objektiv i fazave të ndryshme, nëpër të cilat ka shkue prodhimi ynë letrar qysh prej kohëve të vjetra deri në kohë të sotshme. Për çdo fazë do të studijohen konditat politike, shoqënore dhe ekonomike, nëpër të cilat ka shkue ajo, në mënyrë që të caktohet më mirë prodhimi letrar i çdo kohe dhe i çdo auktori. Prej çdo veprë t' auktorit do të mirren citate, për t' ilustrue sa më mirë veprën e tij. Në pun' e sipër do të mirret vesh se sa faqesh do të dalë vepra. Një letërsi e tillë besojmë se do jetë një ndihmë e mirë për rininë t' onë, për t' u-orientue kjo më mirë në prodhimin tonë letrar dhe për të formue një shijë e një gjykim të drejtë mbi këtë prodhim. Parashikohet që të mbarohet në dy vjet dhe të botohet në 10000 copë.

VI. Antologjin' e Folklorës — Nuk është hartue deri sot një antologji e Folklorës. Asht e vërtetë që në kohët e kalueme është mbledhë një farë materiali mbi Folklorën tue u botue veprat me titullin «Visaret e Kombit». Porse kjo mbledhje nuk është bamë me kritere shkencore dhe nuk është tregue kujdesi që të qitet në pah randësija që ka Folklori për edukimin politik, shoqënor e nacional të popullit. Shumë prej landës së mbledhun është shtremnue si duket me qëllim ose është mbledhë me zbrastit e të meta të dukshme. Edhe shumë prej komentevet janë të gabueshme e të meta. Për të gjitha këto u- pa nevoja që të hartohet një antologji, e cila të përfshijë gjithë prodhimin tonë folkloristik. Vepra do të dahet në dy pjesë: në Liriken dhe Epiken e do të dalë nga fillimi i vitit 1948 tue u- botue në 5000 copë.

VII. Letërsinë sovietike — Letërsija sovietike është një prodhim letrar i dalë nga një revolucion i madh socialist e që frymëzon njerëzimin, për të flakë zgjedhën e robnisë ekonomike e politike e për të përmbledhë gjithë energjit' e

veja, që të bahet i pavarun e i zoti i vetes. Prandaj në gjuhët e hueja gjëja është vepra mbi letërsinë sovietike. Asht koha dhe nevoja që edhe në gjuhët tonë të kemi një kështu veprë, që të përfshijë sa më shumë nga kjo letërsi, prej së cilës djelmënia jonë do të marrë shembëlla për një edukim politik e shoqënor të drejtë e të shëndoshë. Kjo antologji do të përmbledhë të përkthyeme poezitë më të mira të poetëve më të ndërgjyem të epokës sovietike dhe ka për të qenë gati nga gjyma e vitit 1948; do të dalë në 500 faqe e do të shtypet në 15000 copë.

VIII. Letërsinë jugosllave — Me popullin e Jugosllavisë kemi një vllaznim e bashkëpunim armësh në luftën e gjatë kundër fashizmit. Kjo miqësi vllaznore na bën që të njohim, veç të tjerave, edhe prodhimin letrar të popullit jugosllav e të përfitojmë prej këtij. Prandaj kemi nevojë edhe për një antologji të letërsisë jugosllave, që të përmbledhë prozën e poezinë ura të zgjedhun jugosllave qysh prej ditës së kryengritjes popullore deri më sot. Pjesa e parë, proza do të jetë gati nga fundi i vitit 1947, kurse pjesa e dytë, poezija, do të bahet gati aty nga gjyma e vitit 1948. E tanë antologjia do të jetë prej 600 faqesh dhe do të botohet në 15000 copë.

IX. Terminologjinë. Deri sot nuk kemi një unifikim të plotë të termave të landëve të ndryshme shkollore, si edhe të atyneve që përdoren nëpër degët e ndryshme të administratës shtetnore. Shumë prej termave që janë caktue në kohët e kalueme dhe janë përdorë nëpër shkollat e nëpër zyrrat nuk kanë gjetë pëlqi nën e përgjithshëm, se nuk i përgjigjen me të plotë idesë, që asht për t'u shfaqë me këtë a me atë termë. Prandaj është nevoja që të mirren nëpër dier gjithë termat e disiplinave të ndryshme dhe ato të administratës të studijohen e të shohiten dhe të përvendqohen me tjera të përshtatshme ose ato që janë të marrin një sanksionim definitiv. Për hartimin e gjithë këtyre termave do mirret mendimi i profesorit të landës dhe i zyrës kompetente të administratës. Me qenë se vargu i termave është shumë i madh, puna e caktimit të tyre kërkon një studim e një kohë të gjatë, e prandaj parasikohet që kjo punë të

mbarohet nga mezi i vitit 1948. Do të përmbliidhen të gjitha në një broshurë që do të shtypet në 5000 copë.

Veç këtyneve, Seksioni i Letërsisë dhe i Gjuhësisë si perspektivë pune ka edhe çashtjen e toponomastikës së Shqipnisë: ta mbledhë këtë material, ta studiojë e ta plotësojë në bazë të kartave të posaçme, se toponomastika ka randësi të madhe për historinë dhe etnografin' e Shqipnisë. *—d.k.*

S' ka dyshim se me gjithë këto punë që numëruem i vihet një barrë e randë këtij Seksioni. Nuk janë punë për t' u-marrë me të lehtë: kërkojnë një kujdes e studim të imët dhe kohë për t' u-dalë në krye. Disa anë të këtyne punëve do të kenë edhe të meta, që do të ndreqen e do të plotësohen me përvojën e fitueme e me sugjerimet e marruna. Komisionet e ngarkueme me këto pune nuk do ta humbin kohën kot, por do t' i përvishin punës me mish e me shpirt, për ta nxjerrë nd' anë sa më të plotë e me të shpejtë e për t' u-hamë të denjë të barrës së randë që kanë marrë përsipër.

BIBLIOTEKA PUBLIKE
"MARIN BARLETI"
SHKODER

REFERAT I Prof. SOTIR ANGJELI

Shef i Seksionit të Shkencavet të Natyrës

Zotërinj,

Seksioni i Shkencavet të Natyrës duhej të paraqitej përpara jush me një raport pune të kryer; me anë të këtij raporti duhej t'iu parashtronte Asamblesë së Institutit bilandin e veprimtarisë së tij gjer në ditën e sotme. Seksioni i Shkencavet të Natyrës nuk ka ne duar një raport të kështillë; nuk ka dhe nuk munt të ketë për arsye se çdo veprimtari shkencore e centralizuar dhe e koordinuar ka munguar gjer tashti në vëndin tonë. Dukej gjë e çuditëshme që një Shtet i cili ka fituar pamvarësin' e tij tridhjet e pesë vjet më parë të mos ketë treguar interes për Shkencën dhe Teknikën, në shekullin e Shkencës dhe të Teknikës. Fakti duket i çuditëshëm por nuk është në vetë vehte. Dhe ka arsye të mos jetë. Është gjë e pranuarshme, efektivisht, që një Shtet i porsalindur, me shumë brenga në kokë, pa siguruar mirë eksistencën e tij dhe pa u konsoliduar si duhej, të mos mendonte për një të ardhme shkencore. Është afër mëndjes që një regjim autokrat dhe feodal, regjim errësirë si ai i Zogut, që i trëmbej së vërtetës, të mos ketë dashur të përhapnjë të vërtetën; edhe ideja vetë se Shkenca i vlen Shtetit është e huaj për autokracinë. A mund të mendohet, në një fund, që një okupator i huaj, një okupator fashist për më tepër, të ketë dëshiruar zhvillimin e Shkencës në një vënt të shkelur ku populli ka pasur si të vetëm atribut, më lejoni shprehjen, atë të një lloje sycerancë? Është gjë e natyrëshme pra që vëndit tonë t'i ketë munguar çdo zhvillim shkencor i frymëzuar nga Shteti. Që t'i shtrohej një zhvillimi të kështillë jeta e këtij vëndi duhej të rigatuhej: duhej të pësonte më parë atë revolucion politik që t'i zgjithte duart dhe t'i lejonte liri veprimi; duhej të pësonte atë revolucion ekonomik që t'i jepte mundësitë për iniciativa të reja; duhej të pësonte atë revolucion shoqëror që t'i çelte rrugën drejt perspektivave të gjera. Jeta shoqiptare i kaloi me

plot sukses ose ëshë duke i kaluar këto faza të evolucjonit të saj; jeta shkencore tani munt të rrënjoset thellë në një tokë të punuar mirë. Dhe me të vërtetë, s' munt të mendohej për një jetë shkencore të shëndetëshme pa u vënë baza të shëndosha politike, ekonomike dhe shoqërore, pa u përgatitur një fushë e përshtatëshme për zhvillimin e saj: kështu e do procesi historik i ngjarjeve. U desh pra të sigurohej Indipendenca Kombëtare, u desh të stabilizohej Pushteti Popullor, u desh të hartohej Statuti i Republikës i cili «e garanton lirinë e punës shkencore dhe e përkrah shkencën», u desh me një fjalë një Shqipëri e Re ku të ndërmerren inisiativë të reja, që të mbledhemi sot këtu kaqë veta dhe të bisedojmë për shkencë. Rrugët janë të hapura, mundësitë të dhëna; mvaret nga ne tashti që të flitet në të arthmen për një Shkencë Shqiptare. Seksioni i Shkencave të Natyrës ka besim se, në lëmën e tij, dita e sotme do të shënojë një vijë kufitare ndërmjet së kaluarës dhe së arhmes.

Zotërinj të Asamblesë,

Në mungesë të një raporti, Seksioni i Shkencave të Natyrës paraqitet përpara jush me një plan pune për vitin në udhëtim. Këtë plan e kini përpara syve; është mjaft i hollësishëm dhe nuk kujtoj të ketë nevojë që pikat e tij t'i çkoqiten një nga një. Seksioni i Shkencave, të Natyrës dëshiron vetëm të vërë në dukje përpara Asamblesë konceptet dhe idetë që e kanë udhëzuar, parimet e normat që kanë ndjekur për të përpilluar këtë plan.

I. Mledhje dhe sistemim faktesh. — Punët që parashi-kon plani duken me vështirimin e parë sikur kanë për objekt kryesor më tepër spekulimin shkencor që s'na shërben sesa një qëllim real e praktik të dobishëm. Kështë vërtet kështu në goftë se shikohen këto punë në vetë-vetë, të çkëpu ura, por nuk është ashtu në goftë se shikohen të lidhura me purë të tjera që s'figurojnë në këtë plan. Le të shpjegohem: Seksioni i Shkencave të Natyrës në vitet e para të jetës së tij s' nunt të ketë tjetër atribut kryesor përveç atij të një iniciatori, të një pioneri, të një përgatitori. Një atribut i këullë i imponon Seksionit të merret përpara së gjithashtu me mbledhjen skrupuloze të fakteve dhe me radhitjen sistematike të tyre. Në duart e kërkimta-

rëve dhe studjozëve të ardhëshëm, ky dokumentim i grumbulluar ka për të shërbyer si materje e parë për të ndër-tuar sinteza dhe për të nxjerrë deduksione. Është provuar, efektivisht, se sintezat shkencore çojnë në rezultate të vërtetë vetëm atëhere kur fakte të mbledhur me durim e me kujdes i mpështetin e i provojnë. Për ndërtimet e tij teorikë, Darwini u bazua mbi dhjetëra mijëra skeda që kish radhitur, shoshitur, krahasuar e sistematizuar gjat shumë vjetve. Kjo është ideja drejtonjëse që i imponoi Seksionit të shtjerë në plan formimin e një repertori spec-jesh bimore me anën e Herbariumit, të Shëtitjeve botanike dhe të Atlantit fito-gjeografik; nga ky koncept u ngrit, kur vendosi të mbledhë burime për studime të ardhëshme me anën e Bibliografisë shkencore. Letat gjykojë Asambleja këtë mënyrë veprimi.

II. Institucjone shkencorë. — Një koncept i dytë që e drejtoi Seksionin në përpillimin e këtij plani është ai i krijimit të institucjoneve shkencorë, si Muzeumi i Shkencave të Natyrës dhe Kopshut Botanik. Çdo qytet shumë i pak i math i botës ka institucionet e tij të kësaj kategorije; ndihet nevoja që dhe Kryeqyteti ynë të afirmohet me shënja kulturore të këtij lloji, aq më tepër sot që populli është në gjëndje të çmojë çdo manifestim që lidhet me kulturën.

Muzeumet e Shkencave Natyrale kanë qëllim të dyfishtë: nga një anë ruajnë me kujdes sende të Natyrës, sende të vlefshme për studime dhe kërkime shkencore, nga ana tjetër këto sende i bëjnë pronë publike dhe objekt vizitimi duke i radhitur shkencërisht, duke i ekspozuar në mënyrë të këndëshme për syrin, duke i shpjeguar me shpjegime të nevojëshme për përhapjen e shkencës në popull e në rininë studjoze. Muzeumi i Shkencave të Natyrës që Instituti projekton të ngrerë i përmbush pjesërisht këto qëllime Natyrisht, he për he, ai nuk aspiron të bëhet një qëndër studimesh e kërkimesh sistematike, këtë rol e rezervon për më vonë — por pretendon të marrë pjesë në instrukcionin shkencor të masave dhe të rinisë shkollore. Muzeumi gjeologjik veçanërisht, me materjalin e zgjedhur që do të përmbajë, do ta kryejë më së miri këtë funksion. Sa për repartet e faunës dhe të florës, pretendimet e tyre janë më

modeste: gjat disa vjetve do të mbajnë këtë emër për mungesë materjali muzeologjik.

Si komplemente të muzeumevet shkencorë ngrihen kopshtet botanike, muzeume të gjallë, të cilët ofrojnë mundësi të shumta vëzhgimi e kërkimi, dhe ndihmojnë njëkohësisht për përhapjen e njohurive të shkencës së bimëve, në publikun që i viziton. Ay i yni, që do të ngrihet pranë Muzeumit, do të jetë provizor dhe i vogël; si i tillë, do ta ketë mbushur plotësisht qëllimin e tij sikur të mundë të shtojë, sado pak qoftë, dasburin' e bimëve në popull e ndër shkolla. Më von, kur ta shohë të vilitëshme, Instituti i Studimevet do të kërkojë nga Pushteti t'i akordojë një vënt të përshtatshëm, për të ngritur Kopshtin Botanik Kombëtar.

III. Studime. — Një pikë tjetër që shënon plani dhe që lidhet me funksjonin vetë të Institutit, me arësyen vetë të ekzistencës së tij, është përgatitja e një numuri të kufizuar studimesh me karakter të përgjithshëm në specien e tyre. Numur i kufizuar, sepse e kufizuar është dhe fuqija e SekSIONIT; karakter i përgjithshëm, sepse ndodhemi në etapën e parë të zhvillimit shkencor, në atë etapë ku punët duhen parë në tërësi me një vështrim të gjithanëshëm. Kur të vijë koha që subjektet shkencore të trajtohen në thellësi dhe në imtësi' e tyre, nuk do të flitet më për numur të kufizuar. Por me gjithëse subjektet që prekin i trajtojnë në sipërfaqe dhe jo në thellësi, këto studime do të na hyjnë në punë. Do të na hyjnë në punë sepse s'janë studime që i trajtojnë subjektet «për t'i trajtuar», por shprehin të vërtetën e cilat kushdo munt t'i kuptojë, të vërtetën e cilat do të na ndihmojnë për të njohur ekonominë dhe vëndin tonë, duke i shërbyer kështu, tërthorazi, vetë ekonomisë sonë. Nuk do të na shërbenin, përkundrazi, sikur të përmbanin përshkrime kontemplative dhe shtylla të gjata me shifra statistike, të radhitura mbi letër pa ndonjë qëllim të caktuar. Të tre studimet që figurojnë në plan prekin subjekte që janë probleme për vëndin tonë: problemi i ujit, problemi i pyjeve, problemi i peshkut, probleme këta që lypin studime të gjera dhe të hollësishme në një kohë të dytë.

Me njerin nga këta probleme, me atë të ujit, është duke u marrë Komisioni i Hidraulikës. Puna e këtij Ko

misioni paraqitet mjaft e vështirë; paraqitet e vështirë sepse s'ka asgjë që t'i vlejë si bazë shkencore për studimet e tij, kaqë pas dore kanë qenë lënë çështjet hidraulike. Prandaj Komisioni i vuri si barrë të parë vehtes stabilizimin e bazave teknike, mbi të cilat të munt të pështeten mirë gjithë studimet e mëvonëshme që do të kenë të bëjnë me kompleksin hidraulik të vëndit tonë. Si gurë themeli për të hedhur këto baza, Komisionit i duhet të përdorë disa shkrime dhe shënime sporadike, të shpërndara andej këtej në rrivista e broshura të huaja, shkrime e shënime të cilat i duhet t'i mbledhë e t'i studjojë, t'i shoshitë e t'i koordinojë për t'i shlyrë në punë; dhe kjo është pun' e madhe. Pun' e madhe është nga ana tjetër edhe studimi i përpiqimit të një plani të përgjithëshëm mbi krijimin e stacioneve të permanentë për shënime meteorologjike dhe hidrologjike, punë që Komisioni projekton ta kryejë brënda vitit. Koshient për rëndësinë e problemit që ka në studim, Komisioni i Hidraulikës i është vënë me mish e me shpirt zgjidhjes së këtij problemi.

Edhe më e rëndë paraqitet barra e Komisionit të Mjekësisë Socjale. Në këtë degë të Shkencës së aplikuar, përveç disa shënimeve mbi malarjen, s'ka asgjë, absolutisht asgjë që të shërbejë si orientim për të shpejtuar punën (kaqë fort janë kujdesuar regjimet e së kaluarës për shëndetin e popullit): gjithëçka duhet nisur nga e para, që nga statistikat. Por duke pasur para sysh karakterin urgjent që paraqet studimi i plagëve tona më të mëdha, si mortaliteti i fëmijëve, malarja, tuberkuloza, sifilisi, Komisioni i u përvesh punës pa përfillur peshën e rëndë të kësaj barre. Është një barrë që i duhet ta mbajë vjetër me radhë mbi shpatullat e tij, kaqë kompleks dhe i vështirë paraqet studimi i lëngatave që cënojnë vitalitetin e fuqinë të gjalla të popullit tonë. Dhe me të vërtetë, duhet studjuar format, duhet studjuar përhapja, duhet zgjidhur shkaqet e këtyre lëngatave, pa të propozohen masa për luftimin e tyre. Prandaj, sivjet, vetëm do të shtrihen këto çështje; vetëm do të hidhen baza për studime të ardhshme. Por prapë se prapë dy studime do t'i kemi në mbarimin e vitit: një mbi malarjen në prefekturat e Durrësit e të Tiranës dhe një tjetër

mbi sëmundjen e qeres. Gjat vitit që vjen, Komisioni parashikon të studjojë disa aspekte të tuberkulozës, disa aspekte të sifilisit, mortalitetin e fëmijëvet në përgjithësi dhe të mbarojë studimin mbi malarjen. Këto studime do t'i bazojë mbi një material mjekësor të dokumentuar të cilin do të fillojë ta mbledhë brënda këtij viti.

IV. Kërkime. — Një koncept tjetër që ka ndjekur Seksioni në përpillimin e planit është' ay i kërkimevet shkencorë me qëllim çfrytëzimi të pasurivet natyrale të vëndit tonë. Kërkime të këtilla janë të vështira dhe shpesh herë shoqërohen me desepsjone, por kur parashikimet japin shumë shpresa suksesi, guximi duhet të vihet përpara vështirësivet. Seksionit të shkencavet të Natyrës i u duk se kërkimi më i thjeshtë dhe më i lehtë që munt të organizohet për një qëllim të këtillë është ay i sfungjerit të tregut. Dhe me të vërtet, një barkë me vela, një ose dy pallombarë, në mos një gangavë, dhe një pasqyrë uji do të mjaftonin për të eksploruar fundin e detit në thellësi të vogëla. Kërkime të këtij lloji s'janë bërë çjer më sot në bregdetin shqiptar. Vetëm Italjanët kanë lënë disa shënime të shkurtëra ku përmëndin një a dy ose tri zona, dhe këto jo të caktuara mirë, si zona që përmbajnë sfungjer. Por kushtet biologjike në bregdetin e Jugut, ku do të bëhen këto kërkime, janë të tillë që lënë të shpresohet se mundimi nuk do të shkojë kot. Përveç kësaj, suksesi i ekspeditës duket i siguar me një përqindje të madhe edhe nga një fakt tjetër: banorët e Himarës shpesh herë gjejnë në bregdetin e tyre sfungjerë të butë, që i përdori. E vlen pra të tentohet kërkimi në këtë drejtim. Në rast se suksesi i ekspeditës do të arrihet me të vërtet ashtu siç parashikohet, Instituti i Studimevet do t'i paraqesë Qeverisë një plan për çfrytëzimin industrial të zonave të spongijere të caktuara nga ekspedita. Zbatimi i këtij plani nuk është gjë e vështirë sepse mënyra e përgatitjes së sfungjerit *bruto* është një nga më të thjeshtat, d. m. th. e realizuarshme brënda mundësivet tona. Në këtë mënyrë do t'i sigurohej Shtetit një e ardhur modeste por e sigurtë: sfungjeri tregëtar, efektivisht, është një artikull që vjen duke u rralluar shumë më shumë, për shkak të çfrytëzimit pa masë që pëson.

V. *Mjete*. — Për realizimin e gjithë këtyre pikave të planit e për të ndjekur përparimet e Shkencës dhe të Teknikës duhen mjete dhe literaturë. Prandaj Seksioni ka parashikuar porositje materjali dhe veglash shkencore; prandaj ka parashikuar kriji në një bibliotekë shkencore dhe teknike me libra në gjuhë të huaja; prandaj abonime në revista të ndryshme. Them «krijimin» sepse biblioteka e Institutit paraqitet shumë shumë e varfër nga botimet shkencore.

VI. *Lidhje marrëdhënësh me Institutet e huaj*. — Do t'i mungonte një pikë me rëndësi planit sikur të mos parashikonte lidhjen e marrëdhënëve me Institutet shkencorë të botës përparimtare; do t'i mungonte asistenca e këtyreve Institutit tonë sikur ky të mbyllej në vetë-vehte. Seksioni ka parashikuar lidhje të këtilla: Seksioni i Shkencave të Natyrës do të vepërojë në mënyrë që Instituti i Studimevet të njihet si më mirë me rrethet shkencore të botës përparimtare, e në radhë të parë me ata të Bashkimit Sovjetik e të Jugosllavisë; Seksioni i shkencave të Natyrës do të vepërojë në mënyrë që Instituti i Studimevet të asistohet nga ato vënde dhe të përfitojë nga eksperiencia e atyre vendeve ku metodat e reja të punës shkencore kanë dhënë frutet më të mirë. Dhe vendi «par excellence» ku këto metoda të reja janë krijuar dhe zbatuar me suksesin më të madh është vendi i Sovjetëve. Do të frymëzohemi nga këto metoda, do të udhëzohemi nga ato që të fitojmë sa më shpejt kohën që kemi humbur. Lidhjet natyrale që na bashkojnë me Jugosllavinë, lidhje që rrjedhin nga kontiguiteti i të dy vendeve, i bëjnë problemet tona të sajat dhe të sajat tonat. Vetëm se ajo në pjesën më të madhe i ka zgjidhur këto probleme; ne po fillojmë. Asistenca shkencore dhe eksperiencia e saj do të na jetojë nga ma të vlershmet; ne nuk do të mungojmë t'ja kërkojmë. Seksioni i Shkencave do të dijë gjithashtu të përfitojë nga marrëdhënjet që Instituti i Studimevet do të lidhë me Institutet shkencorë të Shteteve të tjerë që na duan.

VII. *Funa kolektive*. — Më në fund, organizimi i punës kolektive që parashikohet në plan do të jetë një nga normat kryesore që do të ndjekë Seksioni në të arthmen. Ndarja e punës, por dhe njëkohësisht koordinimi i saj

duhet të jetë parimi themelor i cili të udhëzojë çdo aktivitet shkencor. Prandaj Instituti ka krijuar Komisione teknike me njerëzit më të mirë dhe më kompetentë në degën e tyre; prandaj ka caktuar bashkëpunorë shkencorë në të gjitha krahinat e vendit. Këta bashkëpunorë, të zgjedhur ndër elementet më të aftë që kemi, me kontributin e ndihmën e tyre, kanë për t'ua lehtësuar shumë barrën si Komisioneveve ashtu edhe Institutit vetë. Ndihma shkencore dhe teknike që Komisionet dhe bashkëpunorët do t'i japin pa reshtur Institutit, ka për t'u çmuar si duhet prej këtij.

Zotërinj,

Këto janë normat dhe konceptet që Seksioni i Shkencave ka ndjekur në përpilimin e planit që kini përpara. U bije barra juve tani që këtë plan ta shoshitni, t'i vini në dukje të metat, ta plotësoni ose ta ndryshoni. Seksioni i Shkencave të Natyrës ju falënderon për përmirsimet që do t'i bëni.

Siç e keni vënë re dhe vetë, ky plan s'ka tjetër pretendim veçse të shënojë fillimin e punës shkencore të organizuar, veçse të shërbejë si hyrje në jetën shkencore të vëndit tonë. Dhe s' munt të ketë pretendime të tjera. Seksioni i Shkencave të Natyrës bën hapat e para në këtë jetë shkencore, hapat e një fosbnje të pora mëkëmbur. Këto hapa janë të vogëla dhe të ngadalëta, por të natyra dhe të sigurt. Në kushtet që fillojmë nuk munt të ishte ndryshe: na mungon tradita shkencore, na mungon eksperiencë, na mungojnë mjetet dhe njerëzit e shkencës. Ky vit pra ka për të qënë një vit prove dhe realizimesh të vogëla, një vit koordinimi dhe ndarje pune në jetën shkencore shqiptare. Por ne fitimin e eksperiencës, me krijimin e kuadrove të reja shkencore, me përmirësimin e kushteve ekonomike, me ndihmën e Qeverisë së Republikës, me marrëdhënëjet që do të lidhim me rrethet kulturore të Shteteve që na duan, do të vijë një ditë, ndofta pak e largët, kur të flitet për një Shkencë Shqiptare. Dhe atëhere kjo Shkencë Shqiptare do të vihet me të gjitha fuqit' e saja në shërbim të Popullit.

REFERAT I Prof. ALEKS BUDA

Shef i Seksionit të Historisë, Sociologjisë dhe Ekonomisë

Nuk asht një koincidençë e rastit që, mu në kohën e përpjekjeve ma të mëdhaja që po ban populli ynë me në krye Pushtetin e vet për ndërtimin e një jete së re, qeverija e Republikës sonë mori vendimin e riorganizimit të Institutit të Studimeve.

Ky vendim në këtë moment, kur e gjithë vemendja dhe përpjekja e popullit tonë asht lidhun me planet e Pushtetit, dhe çdo deviacion nga ky drejtim do të ishte pengim dhe dobësim i hovit të punës, i cakton vetë vetiu Instituti dhe sekcioneve të tij detyrën konkrete të jenë një faktor aktiv mbrenda shoqënisë shqiptare në transformim.

Komandanti ynë e përcaktoi fort drejtë detyrën e çdo puntori në fushën e kulturës dhe të shkencës duke thanë, se në gjendjen e prapambetun të vendit tonë, problemi i kulturës nuk asht një çështje e thjeshtë administrative; këtui asht një problem politik i dorës së parë, në lidhje me t'ardhmen tonë si Komb e si Shtet.

Por, përpara se të filloj nga detyra dhe problemet konkrete të seksionit, le të më lejohet të hudh një vështrim prapa, në të kaluemen mbi punën shkencore që asht bënë në këto fusha në vendin tonë.

Si në shumë fusha të tjera, dhe këtu në fillojmë me asgjë, bile me diçka që asht dhe më keq se asgjë, me një trashëgim negativ, të damshëm drejtë për drejtë. Regjimet e errëta dhe të urrejtëshme antipopullore të së kaluemes-regjimi zogist e ai fashist-jo vetëm që nuk lejuen të zhvilloheshe një punë, nga e cila-s'landë e parë të paktën-të mund të përfitonte diçka puna jonë e sotëshme, por të kundërtën, futën në mendjen e intelektualëve Shqiptarë parime krejt të

gabue me, influenza e të cilëve i ndaloj të epnin maksimumin e rendimentit në shërbim të popullit tonë. Kështu, ato të pakta forca intelektuale që pat vendi ynë, u izoluen nga shoqi-shoqi, u mbajtën larg nga populli dhe afër mëndjes që ishin një «quantité négligeable», që u shkel ose u përdor simbas qejfit prej regjimeve antipopullore. Për këta intelektualë, shkenca ishte diçka si «haxhar» për popullin. Përhapja e sajë në masa të gjana mbas mendjes së tyre jo vetëm që i hiqte karakterin e shkencës, por edhe s'kishte se si ta ndihmonte popullin në nevojat e tij urgjente sepse shkenca dhe prodhimi shkencor tek ne ishte kufizue dhe drejtue me qëllim në lama që ishin larg çeshtjeve vitale të popullit, në lama, ku nuk mund të baheshin rrezik për sundonjësit.

Kështu u krijue një shkencë e izolue me, një derë e mbyllun me 7 kyçe për forcat e reja që po rriteshin në gjinin e popullit tonë.

Edhe këtu, gjendja jonë ishte ma e vështirë dhe ma e rrezikëshme se e të tjerëve, sepse ne lymë në fazën e okupacionit me një prodhim e trashëgim kultural minimal, pa një kulturë nacionale që mund të na ndihmonte t'i banim ballë fashizmit okuponjës.

Jo vetëm kaqë. Por ky prodhim, sa do i vogël, e sa do i kufizuem në fushën e vet, bazohet mbi një botëkuptim o-shkencor, përdor metoda false, shpreh ide siç u përshtateshin interesave politike-ekonomike të sundonjësve antipopullorë dhe të imperializmit të huej.

Të marrim si shembull lamën e historisë. Këtu, pikësepari me një përbuzje suverene asht lanë krejt me një anë dhe mbas dore detyra e parë dhe kryesore e mbledhjes së materialit burimor të historisë së vendit tonë. E me gjithë atë, ose tamam për atë arsye, shkruheshin histori që nga historia s'kishin asgjë-as materialin burimor, as metodën kritike-por me gjithë atë ndërtonin hipoteza fantastike, konstrukcione boshe e pa një themel. Por e keqja ishte, që këto s'ishin vetëm lodra të parrezikëshme të ndonji maniaku. Në to krijohen ose përhapen teoritë vjetërsi popujsh, që kanë qëllim ta projektojnë gjer në kohët ma të lashta e ta përjetësojnë urrejtjen dhe anmiqësinë me popujt fqinjë; në

to glorifikohen si shpëtimtarë dhe liberatorë njerëz që ishin prototipa të shtypjes e të skllavënimit ma të zi; lëvizje xirren në shesh e maskohen si lëvizje përparimtare dhe patriotike, që në të vërtetë nuk kishin tjetër qëllim veçse interesat e një shtrese, për të cilat ishin gati të shitshin sa herë ofroheshe një blerës-shif rolit: qi kanë luejtë feudalët shqiptarë, shif rolin që ka luejtë kleri i Shqipnisë së Veriut. Fuqi imperialiste paraqiten si miq të sigurtë të Shqipnisë, së cilës i paskan ndihmë qe prej qindra vjetësh gjatë gjithë historisë së sajë, dhe së cilës janë gati t'i ndihmojnë prap-ashtu siç e kuptojnë ato ndifmën-shir mënyrën se si asht paraqitë Austro-Hungaria dhe në një të kaluem jo të largët-Italia në veprat historike tona.

Gjithë ky prodhim s'ka tjetër qëllim veç se ta xjerrë popullin shqiptar si të paafte për një jetë shtetnore të pavarun dhe që prandaj ka nevojë për mbështetje dhe kë të e demostrojnë gjatë gjithë historisë sonë-në njani ose tjetrin mik të «pajnteresuem». Shovinizmi që mbillnin këta historjanë, synonte të ndante luftën për çlirim të popullit Shqiptar nga lufta e popujve të tjerë të shtypun të Ballkanit-dhe ia arrini: e me këtë mënyrë e bani Shqipninë plaçkë të lehtë të imperializmit të huej: shif konstrukcionet e falsifikimet historike të një Midhat Frashëri në «Slaves et Albanais», të Mustafa Krujës, të Fulv Cordoganos e të rrehit jezuit, të Kuvendit françeskan etj.

Në lamën e shkencave sociale dhe ekonomike-errësime, falsifikime dhe shtrëmbërime në një shkallë dhe ma të madhe; sepse këtu ishte lama ku prekeshin drejtë për drejtë interesat e shfrytëzuesve. Ndarja hermetike nga lëvizjet shkencore që kishin sjellë në një pjesë të madhe të botës të rrezolucionimin e gendjes së masave të popullit punter e fshatar, kishte për qëllim të ndalojë popullin Shqiptar të realzojë në bashkëpunim me të çlirimin e vet nacional dhe ekonomik. Falsifikimet ma të paturpëshme duhen ta mbajnë popullin tonë në padije, që t'a ndrydhin në robëri ekonomike dhe sociale ma të zezë, dhe t'i paraqesin këtij popull këtë robni si kulmin e lumturisë dhe mirëqenies-shif prodhimin «ekonomist» të Mehdi Frashërit, si i shtiriu e paturpshëm të Eqrem bej Vlorës mbi origjinën e pronës private në Shqipni,

ku «demoston» se toka asht e bejlerëve dhe se asht përvetësue nga bujqët, dhe se prishja e pronës së madhe tokësore të çiflik-sahibinjve do të sillte mjejm për katundarin shqiptar.

Me të illë njerëz dhe ide janë ndërtue dhe organizue institute nga okupatorët dhe tradhtarët, fasada kulture, prapa të cilave mëshiheshin qëllimet e karta që kisbin, institute, me të cilat Institut ynë, që organizohet sot, s'ka e s'mund të ketë asgja të përbashkët.

Të tilla ide dhe institucion i hodhi poshtë fitorja e shkëlqyeshme e revolucionit popullor, ashtu si rëzoi dhe shtrësat mbështetëse të tyre.

Pa kte fitore, neve sot nuk do të na hapeshin aspektet e gjana që kemi perpara për punën tonë të organizueme; pa revolucionin popullor puna shkencore do të mbeste në ato fillimet embrionale, punë e izolueme njerzish të mënjnuem nga jeta e nevojat e masave; por nga ana tjetër — revolucionit popullor ka nevojë për punën tonë për realizimin e planeve të mëdha. Nji shoqëni e re, mbi baza të reja, nuk mund të ndërtohet pa u përvetësue shkenca nga masat e gjana.

Zhvillimi i shkencave, siç u ba i mundëshëm vetëm në B. R. S. S., ku Revolucionit Socialist i s'përtheu gjithë pengesat, asht shembulli i shkëlqyeshëm që do të na udhëheqë, nji shembull që nuk mund të gjindet e as nuk mund të merret me mend në vendet kapitaliste. Shkenca sovjetike na ep shembullin e nji shkence së re (shkencë pararoje, siç e queti i madhi Stalin) që i shërben popullit, jo me përdhunë, por me gjithë shpirt, nji shkencë që s'asht ma monopol, por që ua çel por at forcave të reja, që u jep armët e shkencës masave të gjana, që punon për lirinë, për përparimin dhe begatimin material dhe kulturall të tyre; që kontribuon në afrimin e vllaznimit e popujve paqëndashëm e përparimtarë.

Për shkencën shqiptare, e cila tani po ban hapat e sajë të para e ma të vështira, shkencëtarët sovjetikë do të jenë shembull pregaritje shkencore, discipline pune, koshience politike. Me fuqitë tona modeste do të mendojmi të ndjekim dhe ne fjalën e madhe që tha Karl Marks për

shkencën, se ka për detyrë jo vetëm të interpretojë në mënyrë të ndryshme, por dhe ta transformojë realitetin. Shkenca shqiptare sot nuk mund të mbyllet e nuk mund t' i kufizojë interesat e saja në rrethin e ngushtë të kabinetit të studimit, kur i gjithë vendi asht transformue në një kantjer. Ajo do të bahet pasuni e gjithë popullit, një levë sa do e vogël e shtetit në ekonominë e re të planifikueme. Instituti i Studimeve nuk mund të jetë një vend shlodhje të meritue me ose të pameritue me, ose një komision ekspertësh që çmojnë punë abstrakte.

Që të kryejmë detyrën tonë, që të kontribuojmë në forcimin e pushtetit popullor, në sigurimin e fitores, dhe neve, ose pikësisht neve, duhet të nxamë, duhet të nxamë akoma shumë e të përvetësojmë metodat e reja të punës; transformimi i vendit tonë prej një shkalle primitiviteti dhe prapambetje shekullore kërkon jo vetëm gjithë vullnetin e mirë subjektiv nga ana jonë.

Që të mund të bajmë në transformim në të gjithë sferat e jetës sociale, për një kohë kaqë të shkurtër, një rrugë që të tjerë e kanë bënë për qindra vjet, — që të mundë shkencën jonë të lozi një rol mobilizonjës, organizonjës e transformonjës, për këtë nuk mjafton vetëm, si thamë, vullneti i mirë i yni, por duhet aplikimi i mjeteve dhe metodave ma eksakte, ma të përshatëshme, ma moderne në të gjitha fushat e punës në vendin tonë.

Gjithë kush asht implikue në cilën do fushë goftë në procesin e madh të transformimit, duhet të jetë i kuartë mbi fuqitë vepronjës, jo vetëm në lamën e fenomeneve të natyrës, por edhe në ekonomi, në shoqëni, në histori. Që të njohim fuqitë e vërteta epruese, duhet të kemi një koncept të përgjithshëm të natyrës e të shoqërisë, një sintezë efektive të gjithë fitoreve të mendimit, një metodë për të mendue botën dhe shoqërinë njerzore konform me rezultatet e shkencës. Duke pasur njeriu i sotshëm këtë metodë, që i jep në dorë ligjet e realitetit, ka dhe mundësinë ta dominojë natyrën dhe shoqërinë në evolucionin e tyre, dyke i parashikue dhe modifikue mas ligjëve. Kjo metodë që i jep njeriut mjetet e sundimit të natyrës dhe të shoqërisë due e uxjerr njerëzimin nga fataliteti në liri, asht teoria e pro-

letariatit, e klasës ma së përparueme, roli historik i së cilës asht, që të nxjerrë konkluzionin nga gjithë zhvillimi i deritashëm, asht materializimi dialektik. Marksizmi-Leninizmi asht metoda që zbulon ligjet ekonomike të zhvillimit të shoqënisë njerzore; të rritjes, shembjes të një shoqënie të vjetërueme, të ndërtimit të një shoqënie të re socialiste pa shfrytëzim.

Doktrina e Marksit bani për vete me miliona njerzish të klasës ma revolucionare dhe fitoi, sepse Marks i mbështetesh mbi një themel të fortë ditunor; rezultatet e analizës shkencore së tij u provuen në praktikën e lëvizjes punëtore; sepse lidhja ndërmes shkencës dhe aktivitetit praktik, ndërmes teorisë dhe praktikës, asht ylli udhëheqës në Marksizëm-Leninizëm dhe në partinë e proletariatit.

Nga fitoret e shumta të shkencës sovjetike, ma e madhia asht përvetësimi dhe aplikimi i kësaj metode. Prandaj Instituti ynë e quen për nderë që ka në planin e punës së këtij viti përkthimin e botimitin e veprave të mëdhaja të klasikëve të materializmit dialektik.

Nga «Veprat e zgjedhuna» të Marksit dhe Engelsit (botue nga Instituti Marks-Engels-Lenin në Moskë në dy vOLUME) do të shtypen mbrenda këtij viti në botime të veçanta veprat kryesore, të përkthyme nga një komision; këto janë, siç e shifni nga plani i punës:

1) si hyrje, 4 studime të Leninit: Karl Marks, tri buri me e tri pjesë integrante të Marksizmit; Marksizëm dhe Revisionizëm, Fatet historike të doktrinë së Karl Marksit. Ky do të jetë një vOLUM, që del në fund të Korrikut Pastaj vazhdojnë:

2) Marks-Engels: Manifesti Komunist dhe Engels: Evolucion i Socializmit prej Utopije në Shkencë, në Shtator.

3) Marks: puna me mëditje dhe kapitali. Mëditje çmim-profit, në Tetor.

4) Engels: Ludwig Feuerbach dhe mbarimi i filozofisë klasike gjermane-Materializmi historik-Letra mbi materializmin historik të Marksit dhe Engelsit, në Nandor.

5) Së fundit, në Dhjetor, veprat e mëdhaja historike: a) Revolucioni dhe kundër-revolucioni në Gjermani.

b) lufta civile në Francë. c) 18 Brymeri i Luis Bonapartes, ç) lufta e klasës në Francë.

Përveç këtyne veprave, do të jetë përkthye nga Russishtja gjer në Dhjetor një histori e filosofisë e Akademikut Aleksandrov-laureat i çmimit Stalin për këtë vepër-e domosdoshme për një orientim në këtë materje që ka qenë fushë veprimi për tendencat ma të gabueme.

Ma në fund, mbrenda vitit do të jetë përkthye due vepra e Engelsit mbi origjinën e families, pronës private dhe shtetit, vepër themeltare në fushën e historisë.

Me këtë vepër Sekcioni ynë beson se ban një vepër me randësi dyke u dhanë gjithë punëtorve shqiptarë një armë të shëndoshë, një metodë të sigurtë udhëheqie në punën e përditëshme, qoftë në teori, qoftë në praktikë. Në këtë drejtim, që të api përkthime eksakte, shkencore, besnike origjinalit e njikohësisht shqipe, të veprave të m'dhaja të dijetarëve të Marksizms-Leninizms, Sekcioni do të ketë një fushë veprimi, që do ta lavrojë dhe në vitet e ardhëshme, faktor ky që do të kontribujë mbarësisht në krijimin e një tradite shkencore në vendin tonë, që do të mësojë puntorët e shkencës sonë t'i studjojnë në bazë të kësaj metode problemet tona sociale.

Siç u theksue dhe për Seksionet e tjera, punët që shtrohen në këtë plan pune të një viti, janë punë fillestare, mbledhje faktesh, grumbullim, rraditje materialit që do të shërbejë si bazë për punën e mavonëshme; ndofta jo vetëm simvjet, në Sekcionin tonë do të jemi okupuem të hedhim baza për studime të ardhëshme.

Sa kohë që nuk asht njoftë e hamë i përdorshëm i gjithë materiali, sa kohë që nuk asht përvetësue nga neve studionjësit e çeshtjeve sociale në Shqipni metoda marksist-leniniste, aqë kohë ne nuk mund të mendojmë ende për një punë më vete në këto lama, si p. sh. në fushën e historisë. Ç'asht qëllimi, detyra e historisë të një populli? Të studiojë zhvillimin që kanë arritë te një popull në individualitetin e tij konkret, relacionet sociale në gjithë kompleksitetin e tyre, situacionin e një populli të caktuem në lidhje me botën e përgjithëshme dhe ma në fund të hudbë dritë mbi ligjet që sundojnë në zhvillimin e shoqnisë.

Gjithë këjo punë nuk bafet veçse me një material të mjaftueshëm e me një metodë që lejon t'i kuptosh lecomenet sociale në tanësi, jo vetëm në një shtresë të sipërme,

si fenomene, ndërmes të cilëve sundojnë raporte ligjore.

Ë mirë, si u theksue që në fillim, në të dy pikëpamjet ne jemi krejt në fillim. Dhe në qoftë se ishte mbledhjen e materialit, si kishte bëmë për shëmbull Kuvendi Jezuit në Shkodër, përpunimi i këtij materiali çalonte nga pikëpamje e interpretimit. Bile në këtë pikë neve duhet të bëjmë një revizion të procesit historik siç asht formue mbas tradicionit ose në bazë të pulimeve të bame të shumtën e herës prej të huejëve ose me syt e të huejëve, — nga pikëpamja jonë, nga pikëpamja e materializmit shkencor.

Se sa i nevojshëm asht ky rishtikim jo vetëm këtu, por dhe në fusha të tjera, u tha këtu me rastin e interpretimit të folklorit, e theksova unë sot, duke ju kujtue interpretimet falsi që u janë bëmë kontakteve që kanë pasë gjatë historisë popujt Jugosllavë dhe Shqiptarë. Nji tjetër rast ku mund të shihet nji interpretim ose kuptim i tillë i keq, asht ai i studimit të konsullit austriak Ippen mbi historinë e Shqipnisë nga mezi i shekullit XIX, ku autori, që përndryshe e simpatizon lëvizjen e Shqipëtarëve, tregon se nuk kupton asgjë nga shkaqet e kësaj lëvizjes së parë të madhe të fshatarësisë shqiptare kundër reformave centralizojëse të burokratisë absolutiste otomane, kur spiegon resistencën e masave katundare si të shkaktueme nga sjellja e pabesë e nëpunësve otomanë që zbatuen keq reformat që në thelb ishin të arësyeshme e të mira. Prandaj, për me bëmë atë revizion të procesit, për të cilën folëm ma sipër, detyra jonë ma e para dhe, të më besoni, jo ma e vogëla, do të jetë për një kohë të gjatë, mbledhja e materialit.

Dhe kjo punë nuk asht pa mundim, kur mendojmë se ku gjindet ky material; gjithkah — por ma pak se gjithkah në Shqipëri.

Historia e popullit tonë, ky varg i vazhdueshëm luftash, okupacionesh, shpërnguljesh e ka sjellë me vete, që pjesa ma e madhe e dëshmimeve dhe dokumentave mbi jetën Shqiptare të gjindet në Venedik, Romë, Napoli, Dubrovnik e Stamboll, Vjenë, Leningrad e Paris, Bukuresht, Kairo, Amerikë e kudo që ka pasë koloni Shqiptarësh — të mos flasim për qëndra ma të vogëla — e të mos flasim pikësi-pari për ato dokumenta-ndofta shumica — që kanë humbë.

Por për një fazë, fazën ma të re të historisë sonë e kemi një pjesë të materialit këtu, në vënd, me gjithë se jo të plotë e jo në gjëndje që të përdoret.

Kështu p. sh. në Bibliotekën Kombëtare asht grumbullue material dokumentar për fazën 1890 gjer në ditët e sotme, material prej proveniencë të ndryshme.

Gjithashtu asht mbledhun në dikasteret e ndryshme të Tiranës si në Kryeministri, Ministrin' e Jashtëme, të Mbrëndëshme, të Drejtësisë, të Financave, t'Arsimit, në Bankën e Shtetit, në Gjykatoret e Nalta, material burimor për fazën relativisht të re të jetës sonë shtetnore.

Me kte material Sekcioni ynë mendon ta fillojë punën: Materjali dokumentar i Bibliotekës Kombëtare po regjistrohët, katalogizohët e shfrytëzohët që tani nga teknikët tonë e që tani po del në shesh material i vlefshëm për fazat e qeverisë së Princ Wiedit, të Kongresit të Durrsit e Lushnjes, të Konferencës së Paqës më 1919 etj.

Me dikasteret, Sekcioni mendon të veprojë në një mënyrë pak të ndryshme. Sekcioni do t'u drejtohet dikasterëve me kërkesën që të vënë në dispozicion një nëpunës që në bashkëpunim e nën udhëheqjen e Institutit të shqyrtojë e katalogizojë materjalin arkival të këtyne dikastereve.

Kështu do të fillojë të krijohët një katalog qendror i materialit arkival — tani për tani të atij që gjindet në Tiranë. (Nuk mund të themi se ky material do të mbarohët së katalogizuem mbrenda këtij viti; sidoqoftë, një pjesë mjaft e mirë mund të mbarohët). Në planin e viteve të ardhëshme do të zgjanohët ky veprim dhe nëpër zyrrat e krahinave dhe nëpër arkivat e enteve fetare etj.

Kështu mbrenda një kohe jo tepër të gjatë do të kemi një mbledhje sa ma të plotë e të kujdesëshme të materialit dokumentar të jetës sonë shtetnore 1912-44, duke përmblledhë dhe fazën e luftës N. Çl., për të cilën një punë asht bamë që tani prej kartotekës së zyrës së Shtypit.

Por për të qenë i plotë ky material, i mungon akoma shumë.

Për lëvizjet fshatare të Shqipërisë së Mesme më 1914, për kryengritjen e Vlorës më 1920, për lëvizjet kryengritëse 1920-24 dokumentat janë fare të pakta (siç asht e natyrëshme në ngjarje që kanë si faktorë njerëz që s' dijnë shkrim)

dhe japin vetëm një anë të ngjarjeve. Prandaj seksioni ynë ka fillue me një akcion për mbledhjen e kujtimeve të njerëzve që kanë qënë implikue në këto ngjarje — tani për tani të atyneve të 1914-ës. Me gjithë rezervën kundrejt këtij llojë materiali, mund të themi se po del e do të dalë material i vlefshëm.

Nji pjesë e tretë e materialit për këtë fazë 1912-1944 nuk asht në duert tona — do të gjindet në arkivat e Ministrive të Jashtëme ma të interesueme për Shqipninë, siç ishte në fillim Vjena — Petersburgu — Parizi — Londra dhe ma vonë Roma, Athina dhe Belgradi. Sa për shqyrtimin e arkivave të Belgradit për çeshtje që i përkasin Shqipnisë, këjo asht një punë që mund të shtrohet konkretisht në planin e vitit të ardhshëm.

Nji fazë tjetër me interesë të madhe asht ajo e lëvizjes nacionale Shqiptare 1878-1912 si dhe akcioni i diplomacisë së huej.

Pjesa ma e madhe e materialit përkatës diplomatik gjindet, siç u tha dhe ma sipër, në arkivat e ministrive të jashtëme të vendeve të ndryshme, prej kah duhet të nxirret ma vonë sistematikisht. (Nji sasi raportesh të konsujve austroungarë të Shkodrës të viteve 1871-1881 si dhe disa promemoria të «Ballhaus-platzit» që gjinden në dorën tonë janë duke u përkthye dhe po nxjerrin material të vlefshëm në dritë) Shfrytzimi i arkivave të Lenigradit mund të shtrohet gjithashtu konkretisht për planin e vitit ose viteve të ardhshëm. Nji pakicë dokumentash të kësaj proveniencë që asht botue prej Selisçef-it asht përkthye prej nesh dhe na shtynë ta shtrojmë sa ma parë për realizim të këtyre çështjeve.

Nji pjesë tjetër — ma e vogël — e materialit diplomatik asht botue në publikacione zyrtare aktesh të luftës së parë botërore ose në botime të tjera dhe këndej ka fillue të nxirret e të përkthehet shqip nga bashkëpunorët e Seksionit. (E theksoj këte që po përkthehet, se me këte mënyrë thyhet ai monopol që ishte krijuar në fakt; kush merreshe me studime mbi Shqipninë, duhet të dihte ndër gjuhë të tjera të hueja me doemos dhe gjermanishten!)

Në planin e punës që kemi ju përpara, lista e librave që do të shqyrtohen për këtë fazë nuk asht paraqitë, siç

asht bamë për shëmbull për fazën që do të zamë me gojë pak ma vonë, sepse në këte kohë katalogët e Bibliotekës Kombëtare, në bazë të të cilëve do të bahet këjo punë, nuk kanë qënë në dispozicion. Për këtë arsye do të shtohet pra në plan se do të shfrytëzohen gjithë botimet e hueja që i përkasin fazës 1878-1912.

Por ky material ka këtë të mangët, që na dokumenton vetëm ngjarjet e jashtëme e nuk prek — ose fort pak — ngjarjet e mbrendëshme, atë lëvizje ndofta ma fort kulturore sa politike, që e quejmë lëvizjen patriotike shqiptare. Nji punë me mundim, të mbledhësh si për nji mozaik, gur mbas guri nga nji material që asht shpërndamë në të katër anët e botës dhe në lloj-lloj duersh! Puna do të tregojë, në se do të jetë e mundun të mbliidhet, dhe sa ka mbetë akoma nga letrat, dokumentat, dorëshkrimet e patriotëve tonë, me gjithë se nuk na ndajnë ma tepër se 60 vjet nga ajo kohë. Këtu mund të shërbejnë si plotësim dëshmitë dhe kujtimet personale t' atyneve që ja kanë arrijë këtyne njerëzve dhe ngjarjeve ose të paktën i kanë ndëgjue nga personalitete t' asaj kohe.

Nji fazë e tretë që na intereson, asht faza e lëvizjes fshatare të shkakut nga reformat (Tanzimati), që shkon prej 1830 gjer më 1860 afro, kur fshatarësia shqiptare ngren krye kundra burokratisë centralizojëse turke dhe — pjesërisht — edhe kundër feudalëve shiptarë. Sesa e panjohtun dhe e lanun mbas dore prej "historisë zyrtare" të Shqipnisë së vjetër ishte këjo fazë, e disamon fakti, që dajmë kaqë pak për te-vetëm aqë sa na apin kangët popullore. Por as këto kangë nuk janë mbledhun sistematikisht dhe me themel, as tradicioni lokal rreth këtyne luftave kaqë me randësi për historinë e fshatarsisë sonë. Këtu Seksioni ynë duhet t'ia fillojë në terren mbledhjes sistematike të këty materialit, punë këjo që duhet bamë bashkë me komisionin e Folklorës pranë Seksionit të Gjuhës e Letërsisë.

Gjithashtu duhet bamë nji spik sistematike e literaturës historiografike turke, prej së cilës, si dhe përgjithësisht prej arkivave turke neve duhet të presim informata të pasuna për gjithë atë kohë — 500 vjet! — kur neve kishim lidhje pothuaj se vetëm me Stambollin. Lista e librave tur-

qishte që kemi në plan, asht vetëm një pjesë. Ndofta nuk janë këto ma të pasunat në informata, por janë ato që ne i kemi sot për sot në dorë. Afër mendjes që do të shfrytëzohen dhe ato të pakta libra evropjanësh që i prekin këto lëvizje.

Fakti që ne nxjerrim në shesh vetëm këto tri faza: 1830-1860, 1878-1912, 1912-1944 as nuk do të thotë që re do të mundim ta esaurojmë landën që u përket këtyne viteve, as nuk do të thotë që neve nuk do të mbledhim material që mund të na dalë në shesh gjatë punës dhe që nuk hyn në këtë ndarje skematike. Për shembëll, shvillimi i forcave prodhuese në vëndin tonë asht një çështje së cilës do t'i kushtohet një vemendje e veçantë në lidhje me shfrytëzimin e botimeve të huaja. Fazat ma të vjetra të historisë sonë do të merren në konsideracion e do të punohet për to në vitet e ardhëshme. Ne fillojmë me fazat ma të reja të historisë sonë, sepse këto janë ma afër nesh edhe prandaj kanë një interesë djegëse.

Kështu, përveç fondit arkival me material dokumentar që gjendet në për arkivat e vëndit, do të kemi dhe materialin burimor të nxjerrun nga kujtime personale dhe nga botimet që gjenden në Bibliotekën Kombëtare

Ky material sigurisht nuk mund të mbliidhet mbrenda një viti. Por përveç këtij, mbesin dhe matesialet e arkivave të jashtëme si dhe aji i botimeve që nuk gjinden në Bibliotekën tonë, për planet e viteve të ardhëshme, kur të jenë shtue fuqitë bashkëpunëtore si dhe mjetet financjare.

Një regjistër i emnavet të vëndeve dhe personave do të na vejë në gjendje të gjejmë shpejt materialin që kërkojmë për një vënd, një njeri, një ngjarje të caktueme. Do të mbliidhen gjithashtu gjatë shfrytëzimit të botimeve të ndikacione bibliografike; kështu do të krijohet me tokë një bibliografi me ndikacione të hollësishme mbi çdo ngjarje dhe fazë të historisë sonë.

Por materiali burimor i historisë nuk gjendet vetëm në arkiva ose libra; ai asht rreth e për qark nesh — rën tokë dhe mbi tokë. Dhe tani sepse për vëndin tonë dokumentat e sakrueme janë të pakta, kështu krahasim me vëndet e tjera — atë që s'e japin dokumentat, mund të na e japin

monumentet që ka mundësi të nxjerrin në dritë kërkimet arkeologjike. Vendi ynë asht tokë virgjën. Dje një shok i asamblese na tha, se në Çermenikë ka pamë kisha të vjetra me afreske murale; gjana këto, që gjenden sheshazi, e jo të mbulueme kush e di se sa fellë nën tokë. Dhe me gji thë ate, jo vetëm profanët, por as njerëzit e shkencës nuk dijnë gja mbi to.

Prandaj Seksioni ynë ka krijuë në gjinin e vet një komision për studime arkeologjike, që do të bajë — jo rrëmime, për të cilat neve na mungojnë specialistët, aparat, teknik dhe mjetet financiare — por një punë ma të thjeshtë, me rëndësi bazale: inventarizimin e pasunisë sonë arkeologjike, historike, artistike dhe etnografike. Pasunija arkeologjike, e konsiderueshme e vendit tonë — si dhe pasunitë e tjera tona — kanë qenë në dorën e të huejve që i kanë përdorë mbas qejfit, pa i dhanë llogari kujt.

Asht koha dhe nevoja e domosdoshme që ne të fillojmë pra me inventarizimin e këtyne monumenteve. Si të jenë mbledhë indikacionet bibliografike dhe — në bazë të një kuestionari — tradicioni popullor, nga i cili mund të dali ndonji informacion mbi vende ku mund të ketë të tilla monumente, do të fillojë studimi në terren, duke mapue e fotografue monumentat, duke kopjue mbishkrimet etj.

Në këtë punë ne nuk do të kufizohemi në monumentet e kohës greko-romane, siç e pat fillue punën Leon Rey, por do të përmbledhim në këtë inventar dhe kohën përpara — fazën prehistorike — si edhe ate të mavonëshmen, gjer në pragun e ditëvet tona, gjer në përshkrimin e shtëpisë së sotëshme të katundarit tonë.

Me punën që do të bajë ky komision, do të sigurojmë ate pasuni që kemi, d.m.th. do të krijojmë bazë për mprojtjen dhe konservimin e monumentave tona; do të zgjanojmë rrethin e njohunive historike, dhe ma në fund, pregtisim fushën për kërkime të reja metodike që nuk mund të bahen pa pasun si bazë këto parapunime. Puna e komisionit për këtë vit asht kufizue në rrethin e Durrësit dhe të Tiranës për mungesë fuqishë të kualifikueme. Pastaj do t'u vijë radha dhe krahinave të tjera.

Këto janë punët që i ka caktue vetes Seksioni i ynë.

Siç e shifni, të gjitha punët janë një fillim, që duhet ta ketë vazhdimin në planin perspektiv. Ç'parashikojmë ne për vitet e ardhshëm?

1. Krijimin e arkivit qendror, që do të përmbledhë gjithë materialin e vendit si dhe atë të nxjerrun nga arkivat dhe botimet e hueja. Nji fond arkival unik i tillë u krijue në Bashkimin Sovjetik në 1918 dhe ka sot ma tepër se 160.000 .000 dokumenta (nji sasi që neve nnk kemi ndër mend ta konkurojmë!)

2. Krijimin e nji bibliografie për historinë e Shqipnisë.

3. Krijimin e inventarit të plotë të monumentave të gjithë Shqipnisë.

4. Botimin e gjithë klasikëve të Marksizëm-Leninizmit në përkthime eksakte dhe të mira shqipe.

5. Dhe ma në fund shkrimin e historisë së Shqipnisë.

Neve ndofta s' do t' ia arrijmë këtij qëllimi të fundi, por do të kemi kënaqësinë, se të paktën vumë bazat për arritjen e tij.

Ma në fund desha të shtoj, se në përmbushjen e këtij plani kemi nevojë për ndihmën e Institucioneve shkencore të vendeve miq që e kanë kalue këtë fazë fillestare, në të cilën gjendemi neve sot. Dhe këtu pikë së pari — pranë akademive të shkencave të Bashkimit Sovjetik, që do të jenë shëmbulli udhëheqës dhe tepër i madh për ne — mendoj tek shkencëtarët e Republikës motër të Jugosllavisë së Re. Bashkpunimi me ta për ne asht jo vetëm i vlefshëm, por i nevojshëm, se populli ynë me popujt e Jugosllavisë ka — edhe pse s' i pëlqen dikujt — të njejtën pozitë gjeografike, të njejtat fate historike, të njëjtën luftë çlirimtare, të njëjtat aspirata; dhe shumë punë që ne po mendojmë t' i zgjidhim — ata i kanë zgjidhë për ne.

I arrija fundit:

Neve puntorëve të shkencës na asht dhënë një vend pararoje jo vetëm në radhët e puntorëve të kulturës, por në të gjitha degat e punës së Shtetit tonë. Ta meritojmë dhe të tregohemi të denjë! E gjithë puna janë të jetë një ndihmë e fortë për Pushtetin tonë Popullor!

Dhe kënaqësija jonë ma e madhe në punë do të jetë se do të marshojmë krahas dhe me një hapë me popullin tonë, flamuri i të cilit po valon fitimtar në të gjitha fushat.

MBLEDHJA E PARË E ASAMBLESE SË PËRGJITHËSHME TË INSTITUTIT TË STUDIMEVE

Inaugurimi i aktivitetit të Institutit

Në sallën e Bibliotekës Kombëtare, posaçërisht të stolisur, u mbajt më 28-30 Prill 1947 mbledhja e parë e Asamblesë së Përgjithëshme të Institutit të Studimeve, pas riorganizimit dhe ngritjes së tij në Ent autonom për t'i-u bërë ballë problemeve shkencore në lidhje me zhvillimin ekonomik, shoqëror dhe kultural të vëndit.

Ditën e fillimit të punimeve të kësaj Asambleje, në seancën e I-rë, ora 9 pikërisht para m. d., gjinden pranë: Presidiumi i Asamblesë, anëtarët efektivë të Institutit të emëruar rishtas nga Këshilli Ministëror, dhe të ftuar të posaçmë nga shkencëtarët dhe njerëzit e dalluar të kulturës. Në orën e caktuar Dr. Manol Konomi, Kryetar i Institutit, e shpall mbledhjen të hapur duke i paraqitur Asamblesë përshëndetjen e Qeverisë dhe Sekretari i Presidiumit, Prof. Mark Ndoja, lexon dekretin e Këshillit Ministëror mi organizimin e Institutit si Ent autonom dhe listën e anëtarëve të Presidiumit dhe të Asamblesë.

Pastaj Dr. Manol Konomi mbajti fjalën e tij inaugurale, duke caktuar në vija të gjëra parimin dhe metodën që duhet të ndjekin Seksionet e ndryshme të Institutit në veprën e tyre plot përgjigjësi. «Autoriteti i Institutit — tha Z. Dr. Konomi — afirmohet vetëm nënë dritën e veprave, dhe prandaj anëtarët duhet të jenë vetëdijës të barrës delikate që u ngarkon populli». Ay theksoj se metoda e punës që duhet të udhëzojë anëtarët e Institutit të Studimeve është metoda marksiste-leniniste, që ka bazën e saj në filozofinë e materializmit dialektik dhe historik, dhe në studimin e fenomeneve të shoqërisë mi baza shkencore. Njerëzit e kulturës, të shkencës dhe të artit në Shqipëri, duhet përvetësuar këtë me-

todë, do t'i përvishen përfundimisht luftës kundër ideologjisë së vjetër, për të realizuar me sukses nevojat imperioze të kulturës sonë së re. Mi çështjen e gjuhës, të letërsisë dhe të artit, Dr. Manol Konomi relevoj posaçërisht, se *«letërsija në Shqipërinë e re duhet të bëhet një mjet i fuqishëm edukimi, të edukojë masat në frymën e dashurisë njerëzore, me heroizëm e pashteruar të mbrojtjes së lirisë dhe të përparimit. Ajo duhet të ketë një përmbajtje shoqërore dhe të pasqyrojë realitetin e jetës dhe të përpjekjeve të popullit t'onë...»*

Fjala e Z. Dr. Manol Konomi u prit me duartrokitje të vazhduara nga gjithë të pramishmit. Pastaj u bë një pushim 10 minutash, në mbarimin e të cilit Prof. Aleksandër Xhuvani, shef i Seksionit të Gjuhësisë dhe Letërsisë, referoi mi planin e punës të Seksionit që kryeson.

Pas referatës së Z. Prof. Xhuvani mbledhja u mbyll, për t'i vazhduar bisedimet pas m. d.

Në seancën e II-të, ora 15, fillojnë bisedimet mi referatën e Z. Aleksandër Xhuvani, duke u rrahur nga anëtarë të ndryshëm probleme të një rëndësie më kryesore për gjindjen aktuale të kulturës sonë. Midis së tjerash, shtrohen për bisedim këto çështje të ngutëshme: *fjalori i math i gjuhës Shqipe*, i përmendur në referat, që nuk duhet lënë për një kohë të mëvonëshme; *bibliografia Shqiptare e arësytuar*, që duhet të përmbledhë jo vetëm librat, po dhe gjithë revistat e gazetatat shqip dhe mbi Shqipërinë; përpunimi i materialit të *toponomastikës*, me qëllim që të dali në dritë material historik dhe informata mi burime ekonomike të panjohura; *terminologjia shkollore*, për t'a shpërndarë në shkolla sa më parë, edhe përpara botimit të saj në libër; problemi i gjuhës dhe i *historisë së letërsisë* në tërësi, për të fituar vijat e përgjithëshme që të shërbejnë si kriter për studimin dhe zgjidhjen e problemeve konkrete të *gramatikës*, *ortografisë*, etj; punimi i një *antologjie të letërsisë shqipe* krahas me *antologjitë e folklorit, të letërsisë sovjetike dhe jugosllave*; punime leksikologjike për *fjalorë specialë* të autorëve të vjetër të gjuhës sonë, dhe shumë çështje të tjera, duke u kërkuar shpjegime dhe duke u dhënë përgjigje përkatëse prej kompetentëve.

Presidiumi mori në shqyrtim propozimet e ndryshme të bëra gjatë këtyre diskutimeve, nga të cilat disa qëllonin, pjesërisht, në ndryshimin e planit, dhe Kryetari Dr. Manol Konomi shfaqti mendimin e Presidiumit, se arësyet e paraqitura nuk i dukeshin të mjaftuarshme për ndryshimin e planit të vitit vijonjës. Duke patur parasysh vlerën e tyre, ato do të mund të marrëshin parasysh në planin perspektiv.

Në ora 18 seanca u mbyll, dhe diskutimet u lanë për t'u vazhduar në mbledhjen e së nesërme.

Më 29 Prill ora 9 para m. d. hapet seanca e III-të në praninë e gjithë anëtarëve, dhe diskutimet mi referatën e Z. Aleksandër Xhuvani vazhdojnë. Flitet mi rëndësinë e *terminologjisë shqipe*, mi *zhvillimin e gjuhës* në kohën e fundit, veçanërisht në lëmë të *sintaksës* dhe *strukturës*. Prof. A. Xhuvani duke përmbledhur diskutimet bëri të njohur se rezultatet e punës në çështje të gjuhës dhe të ortografisë. Sekcioni do t'i botojë në *Buletinin* e Institutit të Studimeve, që të kenë mundësi kësisoj dhe ekspertë të tjerë të shfaqin mendimet e tyre.

Me qënë se anëtarët propozonjës të ndryshëm, pas pyetjes së Kryetarit për t'i vënë propozimet e tyre në votë, deklaruan se ato nuk ishin veç se sugjerime, plani i Sekcionit të Gjuhësisë dhe Letërsisë u pranua.

Pas një pushimi 10 minutash, fillon referati i Z. Prof. Sotir Angjeli, shef i Sekcionit të Shkencave Naturale, dhe shtrohen për bisedim, nër të tjera, çështje të ndryshme në lidhje me përmbajtjen e planit. Është e para herë që në vëndin tonë shtrohet në bisedim problemi i organizimit të studimeve në lëmë të shkencave naturale dhe diskutimi i gjallë tregon sesa ndjehet rëndësia dhe urgjenca që kanë këto probleme në realitetin e ekonomisë shqiptare. Diskutimi u suall kryesisht rreth këtyre pikave: të bëhen më shumë ekspedita, dhe edhe në vise të tjera nga sa janë parashikuar, të formuara prej një numuri më të math specialistësh të degave të ndryshme; Komisioni i hidraulikës të mos kufizohet në mbledhjen e materialit, ay të fillojë që tashi studimin e morfologjisë së lumneve shqiptarë; ekspedita e sfungjerit të zëvendësohet nga një ekspeditë për studimin e mundësisë së shfritëzimit të pyjeve, në interes të

ekonomisë së vëndit t'onë; *Kolekcionet entomologjike* të shtohen me një *Kolekcion Karkalecësh*; në *studimin e florës*, të vinet në radhë të parë *flora medicinale* dhe *bimët industriale*; të futen në punë analet e tjeje të Asamblese, ata të degës fiziko-mathematike, për të cilat nuk janë parashikuar edhe punime në kuadrin e planit të parashikuar.

Dr. Manol Konomi i përgjigjet kësaj vërtetjeje së fundit se me të vertet për degën fiziko-mathematike s'janë parashikuar veprimet në këtë plan, po në planin perspektiv do të ketë fushë veprimi.

Ora 12.30' seanca e III-të u mbyll, dhe pas m. d. më ora 16 nillon seanca e IV-të e mbledhjes. Vazhdojnë diskutime mbi referatën e Prof. Sotir Angjenti. Propozohet që *ekspedita për botanizim* të bëhet në Kolonjë, ku duhet të studiohet dhe çështja e kullotave dhe e pyllëzimit. Pas diskutimesh, Dr. M. Konomi vuri në votë propozimin e zëvendësimit të *zones së herborizimit* Skrapar-Dangelli me atë të Kolonjës, dhe për zgjerimin e rrethit të ekspeditës në drejtim të studimit të kullotave dhe të mundësive të pyllëzimit. Propozimi pranohet me shumicë votash (20 kundër 2), dhe gjithashtu u vu në votë nga Kryetari Dr. M. Konomi çështja e *ekspeditës së sfungjerit*, e cila u pranua me shumicë; bëhet thirrje mbi detyrat Komisionit të mjekësisë sociale, mbi analizat dhe ekspeditat e këtyre të fundit në zona të largëta, dhe pas diskutimesh mbi levojën që Presidiumi i Institutit të Studimeve të ndërhyjë pranë Qeverisë për përkrahjen e Komisioneve që kanë marrë për sipër studime, në punë të lejave dhe të lehtësirave eventuale, plani i Seksionit të Shkencave Naturore u pranua.

Pas një pushimi 10 minutash, fillon referati i Prof. Aleks Budes, shefi i Seksionit të Historisë, Sociologjisë dhe Shkencave Ekonomike. Shirohen për bisedim çështjet e mëposhtme: Seksioni të kujdeset për një botim mbi të *Drejtën Shtetërore Shqiptare*, për mbledhjen e së *Drejtës Zakonore*, për mbajtjen e *monumentare historike dhe naturore* si dhe për të *drejtat e autorit*; *critéri në mbledhjen e materialit historik* duhet të jetë shumë i gjerë duke përmblledhur dhe material juridik-ekonomik, dhe të mos kufizohet vetëm në rrethin e ngushtë shqiptar, po të përfshijë lidhjet me

popujt balkanikë; për sa i-u përket përkthimeve, propozohet që libri i Marks-Engelsit «*Revolucion dhe kundër-revolucion në Gjermani*» të zëvendësohet me librin e Leninit «*Shteti dhe revolucioni*», të përkthehet «*Historija e diplomatisë*» e Vladimir Potemkinit; dokumentave duhet t'u bëhen kopje, për të përballuar rezikun e humbjes së tyre; të shfritëzohen arkivat turke në mënyrë sistematike; vepra «*Acta et diplomata*» e Milan Sufflay-it të përkthehet shqip; Sekcioni të kujdeset për materialin e mbledhur nga Prof. Sufflay për vol. e III-të të veprës «*Acta et diplomata*», material i cili duhet të shuhet në dorë nga Instituti; të krijohet një Sekcion dokumentash dhe kartash të vjetra në Institut; të botohen autorët e vjetër të letërsisë shqipe në fotokopime; bashkë me dokumentat e kodikëve, të mbliidhen testamentet e vjetër; të bëhen botime, për t'u njohur Shqipëria në botën e jashtme; të mbliidhen jo vetëm dokumenta zyrtarë, po dhe manuskripte, letra familjare, që gjinden në duar private; të mbliidhen dorëshkrimet e shkrimtarëve shqiptarë; dokumentat të ruhen në vënde të veçanta dhe të sigurta.

Pas shpiegimesh të dhëna nga Prof. Aleks Buda, Kryetari Dr. M. Konomi i përmbloodhi diskutimet duke thënë se gjithë propozimet dhe sugjerime, për arësye kohe, nuk mund të merren parasysh në planin e vitit vijonjës, po do të mund të shtrohen në planin perspektiv.

Me këtë, plani i Sekcionit të Historisë, Sociologjisë dhe Ekonomisë pranohet pa ndryshim. Mbledhja kalon në pikën 5 të rendit të ditës dhe i propozon Asamblesë të sjedhë një Komision për redaktimin e vendimeve të Asamblesë së Përgjithëshme.

Pas diskutimesh, ngarkohet me këtë punë Presidiumi.

Më ora 21.30' seanca e IV-të mori fund dhe vazhdimi i mbledhjes lihet për ditën e nesërme.

Më 30 Prill 1947, ora 16 pas m. d., mbahet seanca e V-të e Asamblesë së Përgjithëshme, për të dëgjuar Proces-verbalet e seancave të mëparshme dhe vendimet e hartuara nga Komisioni i caktuar për redaktimin e tyre. Passi u lexuan nga Prof. Aleks Buda Proces-verbalet dhe vendimet, dhe pasi i-u bënë atyre disa ndryshime, mbledhja i aprovoj unanimisht.

Kryetari Dr Manol Konomi, me një fjalë të shkurtër, falënderon anëtarët e Asamblesë për punën e kryer, dhe i jep fund mbledhjes. Para se të shpërndahet, Prof. Aleks Buda propozon që Asambleja t'i dërgojë telegrame përshëndetje Komandantit Gjeneral-Kolonel Enver Hoxha, Akademisë së Shkencave të Bashkimit Sovietik, Akademisë së Shkencave në Beograd dhe në Sofje. Propozimi u pëlqye, dhe ngarkohet me e këtë punë Presidiemi.

Më ora 17 pas m. d. mori fund mbledhja e Asamblesë së Pëgjithëshme të Institutit të Studimeve, e cila, pas diskutimeve të zhvilluara gjatë mbledhjes së saj së parë dhe si përfundim të këtyre diskutimeve mori vendimet që botohen në faqet vijonjëse.

LP

BIBLIOTEKA PUBLIKE
"MARIN BARLETI"
SHKODER

BIBLIOTEKA PUBLIKE
"MARIN BARLETI"
S H K O D E R

V E N D I M

Mbas bisedimeve të zhvillueme gjatë mbledhjes së parë, prej 28 - 30 Prill 1947, dhe si përfundim të këtyne diskutimeve, Asambleja e Përgjithëshme e Institutit të Studimeve

V E N D O S I:

1) Aprovimin e planit të punës të Seksionit të Gjjuhësisë dhe Letërsisë me këto ndryshime:

Numuri i faqeve t'anthollogjisë të poezisë Sovietike të zbritet nga 500 në 300.

2) Aprovimin e planit të punës së Seksionit të Shkencave të Natyrës me këto ndryshime:

1) Ekspedita e parashikueme në plan për krahinat e Skraparit - Shqerisë - Dangllisë të bahet në krahinë e Kolonjës me këto qëllime:

a) botanizim i kësaj krahine,

b) studim i kullotave dhe veçanërisht i asociacioneve vegetale të këtyne kullotave me qëllim që të studjohet mundësija e përmirësimit të kullotave të vorfëna.

c) koleksionit entomologjik që parashikon plani t'i shtohet dhe një koleksion mbi karkalecin.

3) Aprovimin e planit të punës të Seksionit të Historisë, Sociologjisë dhe Ekonomisë.

Për zbatimin e këtyne vendimeve ngarkohet Presidiumi i Institutit të Studimeve.

Tiranë, më 30 Prill 1947

Me postë vijojnë 23 firmat.

BIBLIOTEKA PUBLIKE
"MARIN BARLETI"
SHKODER

BIBLIOTEKA PUBLIKE
"MARIN BARLETI"
S H K O D E R